

**PARTITS I CONFORMACIÓ
D'ELITS POLÍTIQUES AUTONÒMIQUES**
Transició política i partits polítics al País Valencià

Anselm Bodoque Arribas

Analista

WP núm. 183
Institut de Ciències Polítiques i Socials

Barcelona, 2000

L'Institut de Ciències Polítiques i Socials fou creat l'any 1988 com un consorci entre la Universitat Autònoma de Barcelona i la Diputació de Barcelona. L'Institut està adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona.

“Working Papers” publica treballs en elaboració, amb l'objectiu de facilitar-ne la discussió científica. L'ur inclusió en aquesta sèrie no limita una publicació ulterior per part de l'autor, que conserva la integritat dels seus drets. Aquest treball no pot ser reproduït sense el permís del seu autor.

© Anselm Bodoque

Disseny: Toni Viaplana

Impremta: A.bis

c/ Leiva, 3, baixos. 08014 Barcelona

ISSN: 1133-8962

DL: B-52.363-2000

0. INTRODUCCIÓ

L'objecte d'aquest treball és fer un estudi exploratori de la realitat política valenciana del darrer quart de segle, detenint-nos especialment en l'anàlisi dels trets singulars de la transició política valenciana a la democràcia i a l'autonomia, així com en el procés de conformació de les noves elits polítiques i dels partits.

De bon començament, som conscients que la realitat política valenciana contemporània és relativament poc coneguda, dins i fora del País Valencià, i que ha sigut el centre d'escassos estudis politològics, tot i que la particularitat identitària valenciana haja provocat un debat extens i no exempt d'interès. Assumim, per tant, les limitacions que es puguen derivar d'aquest fet i destaquem que les aportacions que puguem fer-hi caldrà considerar-les amb un grau de provisionalitat superior al dels estudis sobre realitats amb una tradició d'anàlisi major per part de la ciència política.

Tractem d'explicar, també, perquè la transició política va tenir una dinàmica singularment complexa al País Valencià, va generar una divisió social important i es va tancar sense haver aconseguit un consens intern suficient sobre els elements identitàris col·lectius. Cal dir que, quan afirmem la complexitat de la transició valenciana, ens referim en realitat a la conflictivitat que des de les primeres eleccions democràtiques va desenvolupar-se a dins la societat valenciana, amb un grau de manifestacions d'intolerància i violència superior al que va produir-se a la resta de territoris de l'estat, excepció feta de l'àrea basco-navarresa. Si bé la limitada capacitat del País Valencià per condicionar o influir decisivament a Espanya, i el fet que les accions més violentes del conflicte valencià tinguessen una motivació *integradora* i reforcessen la visió d'una Espanya uniforme (predominant tradicionalment als centres de poder de l'estat) ha contribuït a fer-ne una realitat més aviat desconeguda o a generar, quan hi ha hagut algun tipus d'interès per conèixer-la, una imatge de societat cofoia i enfrontada en discussions bizantines i inacabables sobre qüestions de poc interès.

Sens dubte, hi contribueix el fet que el País Valencià siga un espai subaltern tant al context espanyol com a la Unió Europea, amb un dinamisme socioeconòmic mitjà, uns centres de pensament i innovació més aviat dèbils¹, insuficientment cohesionat, amb una cultura cívica i política pobra en termes relatius, i escassa influència més enllà de l'àmbit geogràfic estret.

L'estudi centra l'atenció fonamentalment en els anys de la transició política valenciana (1975-1982). El període que va des del moment en què es produeix el colapse de la dictadura franquista fins l'aprovació de l'estatut valencià d'autonomia. Un temps que es caracteritza, des del punt de vista polític, no sols per l'assentament d'un nou sistema democràtic, sinó per la crisi, reconfiguració i canvi a les elits polítiques valencianes.

La situació subaltern de la societat valenciana a què hem fet referència és causa i conseqüència alhora de la tradicional vinculació dependent de les elits governants valencianes respecte el centre polític i institucional espanyol. Una realitat que no ha estat substancialment modificada amb la gestió dels diferents governs autonòmics i l'assentament de les institucions d'autogovern, que han anat conformant

una mena de pràctica i discurs polític compartit en els trets bàsics sobre el que ha de ser l'*autonomisme valencià*.

En aquest sentit, cal dir que els principals partits han anat convergint progressivament en idees i actuacions genèriques tant sobre la concepció de l'autonomia com del País Valencià i dels usos lingüístics, evolucionant des dels inicis de la transició fins ara. AP i UCD impulsaven a finals dels anys 70 un regionalisme anticatalanista sense voluntat autonomista expressa, i el PSPV-PSOE una mena de valencianisme favorable a una autonomia forta: actualment tant el PSPV-PSOE, el PP i en bona mesura els partits menors mantenen una actuació política pràctica que podríem anomenar d'*autonomisme emulatiu*, traslladant al País Valencià iniciatives prèviament adoptades a altres comunitats, sense impulsar-ne de pròpies. AP i UCD defensaven la preeminència del castellà (entenen que és una llengua universal i coneguda per tothom) sobre el valencià (llengua *regional*, diferent de la catalana, afectiva i entesa només per una part dels ciutadans), mentre que el PSPV-PSOE pretenia formalment la recuperació de l'ús normal d'aquesta segona llengua: ara, hi ha un consens pràctic que limita la *recuperació* lingüística a l'àmbit de l'educació (ensenyament obligatori *de* la llengua catalana i voluntarietat de l'escolarització *en* valencià), sense que s'hi haja normalitzat l'ús social o oficial, ni tant sols a l'administració autonòmica o local. Així mateix, s'ha assentat una idea del País Valencià com a societat *regional* espanyola dinàmica, integradora (a diferència d'altres pobles), que no viu del victimisme i del record del passat, sense tradició ni vel·leïtats actuals nacionalistes alternatives al nacionalisme espanyol dominant; un món liberal, modern, exportador i emprenedor². De fet, és una construcció intel·lectual farcida de tòpics i llocs comuns més que discutibles en termes històrics, econòmics i polítics, que busca generar emocions i que s'assembla, si més no, a la visió tradicional de la burgesia valenciana³.

El treball consta de tres parts essencials. La primera se centra en alguns aspectes concrets de la transició política espanyola a la democràcia per comprendre millor les característiques singulars d'aquest procés al País Valencià. La segona fa una anàlisi de l'accés a l'autonomia i del conflicte identitari que ha dividit la societat valenciana durant les darreres dècades. La tercera es deté en alguns trets que expliquen la configuració de les elits polítiques valencianes i els partits polítics en el període estudiat. Hi ha també dos apartats complementaris finals que més que conclusions tancades plantegen algunes hipòtesis i reflexions que poden ajudar a explicar la baixa singularització de les elits polítiques valencianes a l'àmbit espanyol.

1. CONSIDERACIONS SOBRE LA TRANSICIÓ ESPANYOLA

Hi ha un consens generalitzat sobre que la transició espanyola a la democràcia va ser un procés essencialment pacífic i en molts aspectes exemplar. Segons aquesta concepció, que no pretenem discutir ací, si exceptuem les agressions i atemptats dels grups d'extrema dreta en els anys que van seguir la mort de dictador Franco i el terrorisme d'ETA, el pas d'un règim autoritari a la democràcia es va produir sense generar tensions importants en la societat espanyola.

Políticament, els problemes principals a què s'havia de donar resposta eren, primer, com assentar un règim democràtic i, segon, com adequar l'estructura de l'estat a la pluralitat nacional espanyola.

Pel que fa al primer des reptes, només ens detindrem en el debat de la forma d'accedir a la democràcia (reforma-ruptura); deixant a banda altres consideracions sobre aspectes d'interès sobre la transició com ara les discussions sobre els actors motors (monarquia, sectors del franquisme, burgesia modernitzadora, partits de l'oposició, societat, etc.) i els protagonistes (líders, grups), o sobre les limitacions (record negatiu de les curtes experiències democràtiques espanyoles dels dos darrers segles, construcció del consens modern sobre l'amnesia i sobre una visió mistificada de la guerra civil: *tothom va ser culpable*, pressions de *poders fàctics*, por a les mobilitzacions ciutadanes i excés de protagonisme de les elits⁴, etc.).

Després de la mort de Franco, el debat polític se centrava al voltant de dues opcions contraposades: el defensat per la major part de l'oposició democràtica, arribar a la democràcia mitjançant la ruptura amb el règim franquista (establir un govern provisional, format per demòcrates antifranquistes, que posés en marxa un procés constituent) o, el propugnat pel franquisme pragmàtic, a través d'un procés de reforma de les institucions existents. El fracàs del govern Arias (desembre de 1975, juliol de 1976) va posar de manifest la impossibilitat de dur a terme una reforma continuista que preservés les institucions franquistes, almenys sense incrementar els conflictes i les mobilitzacions socials i polítiques. Per contra, la iniciativa política del govern Suárez (des de juliol de 1976), l'aprovació per amplíssima majoria de la llei de reforma política (desembre de 1976) i la progressiva divisió de l'oposició democràtica va posar de manifest també la impossibilitat per arribar a la democràcia amb un trencament radical amb el règim anterior. El que va passar, finalment, és que l'accés a la democràcia d'Espanya es va produir a través d'una reforma rupturista i progressiva dels àmbits de poder polític; és a dir, es va partir de les institucions autoritàries existents per arribar a un règim democràtic i la *democratització* de les institucions i organismes de l'estat (administració, policia, exèrcit, etc.) es va produir al llarg d'un període de temps relativament llarg.

Amb tot, tant els nivells de participació en el referèndum sobre la llei per a la reforma política (78%), en el qual l'oposició democràtica demanava l'abstenció⁵, com, sobretot, les primeres eleccions democràtiques ens mostren que la geografia espanyola de la transició era desigual.

Així, si analitzem els resultats de les eleccions de 1977 fent una agrupació dels vots entre les formacions reformistes (bàsicament UCD) i postfranquistes (AP) i aquelles que havien defensat en termes generals la necessitat de la ruptura democràtica (PSOE, PCE i nacionalistes perifèrics) tindrem, almenys, quatre espais polítics diferenciables (v. Mapa 1): en primer lloc, unes àrees d'hegemonia *rupturista*⁶ formada per Catalunya, Biscaia, Guipúscoa i la província andalusa de Cadis, on el reformisme no arriba a assolir una tercera part dels vots emesos i el postfranquisme és pràcticament inexistent; un segon espai, on el *rupturisme* és majoritari però el vot reformista i postfranquista és important, composta per Àlaba, l'Andalusia del Guadalquivir (Sevilla, Còrdova i Jaén), Màlaga, Madrid, i el centre i el sud del País Valencià; una tercera, dominada pel reformisme conformada pel sud de Castella-La Manxa (Toledo, Ciutat Reial, Albacete) i d'Extremadura (Badajoz), Cantàbria, Astúries, Múrcia, Navarra, la major part d'Aragó (Osca i Saragossa), el nord del País Valencià, i les províncies de Granada, Huelva i Valladolid, si bé a Astúries, Saragossa i Osca es pot parlar de gairebé empat i a Navarra d'un sistema de forces polítiques força complex i excindit; mentre que, finalment, hi hauria un altre conjunt de circumscripcions

on la suma de reformisme i postfranquisme és netament hegemònic i el *rupturisme* minoritari (en ocasions, no arriba al 25%), formada per Galícia, Castella i Lleó (excepció feta de Valladolid), La Rioja, Canàries, Balears, el nord d'Extremadura (Càceres) i de Castella-La Manxa (Conca i Guadalajara), i les províncies de Terol i Almeria, amb una presència de vot postfranquista bastant elevada en zones com Castella i Lleó o Galícia. Una situació que només s'altera moderadament en les eleccions de 1979 (v. Mapa 2).

És a dir, un predomini bastant considerable, geogràficament parlant, de la suma de reformistes i postfranquistes, i una concentració de les formacions *rupturistes* a les zones més poblades, i, en alguns casos, més industrialitzades i amb un dinamisme social major (Catalunya, País Basc, País Valencià, Vall del Guadalquivir, Madrid). Si tractem de trobar respostes a aquesta diversitat territorial i especialment als casos més extrems (l'hegemonia reformista-postfranquista, d'una banda, i l'hegemonia *rupturista*, d'una altra) hauríem d'apuntar, pel que fa a l'Espanya d'hegemonia reformista-postfranquista les estructures socioeconòmiques (zones d'Espanya menys modernitzades i amb major pes de l'agricultura tradicional), demogràfiques (més despoblades i envellides), de mentalitat (major conservadurisme social) o polítiques (tradicionalment ha predominat el vot de dreta, han estat més vinculats amb el franquisme i tenen una visió d'Espanya acastellanada i uniforme); mentre que pel que fa a les zones de predomini o forta presència del vot *rupturista* cal destacar el major dinamisme econòmic, cultural, democràtic o social, a què ja hem fet referència, però també al fet que políticament tinguessen, sovint, una tradició històrica de vot progressista, haguessen sigut els centres principals de l'oposició al franquisme i comptassen amb unes organitzacions polítiques antifranyquistes més organitzades.

Amb tot, el fet que explica la nítida hegemonia *rupturista*, els baixos resultats reformistes i la insignificàcia del vot postfranquista a Catalunya i a la major part del País Basc entenem que és la consciència de la seua singularitat nacionalitària, l'existència de forces nacionalistes importants i la particularitat de la repressió franquista en aquests territoris. Sense aquests fets possiblement es podria haver donat un predomini de les opcions *rupturistes* en part de les àrees a què fem esment, però ens sembla molt improbable una hegemonia tan considerable⁷.

La identificació dels principals espais *rupturistes* amb zones amb tensions nacionalitàries importants, ens duu a considerar breument en el problema de l'estructura territorial de l'estat i l'adequació de la realitat plurinacional espanyola, el segon interrogant essencial que havia de respondre la transició.

En aquest sentit, si pel que fa als criteris generals de la democràcia espanyola (monarquia, institucions essencials, drets, sistema electoral, etc.) hi va existir un consens general i relativament ràpid, respecte l'estructura territorial i a l'adequació i reconeixement de la plurinacionalitat les posicions van ser més encontrades i, de fet, no va haver un consens absolut sobre la matèria⁸ i l'acord assolit va donar una resposta funcional, però no suficient al problema. Un problema que, només si tenim en compte el debat acadèmic i polític que provoca, és, possiblement, un dels més importants temes oberts de la democràcia espanyola⁹.

No volem dir que aquesta solució funcional no s'haja mostrat positiva per transformar l'estat centralitzat i centralista espanyol en un estat d'autonomia política generalitzada, però cal reconèixer que mostra algunes limitacions evidents en aspectes com el reconeixement restringit de la pluralitat lingüística espanyola (la pluralitat es circumscriu a àmbits *regionals* concrets, però no és assumida pel conjunt de l'estat: la imatge d'Espanya que es desprèn dels cercles de poder central és uniforme i acastellanada) i, de manera semblant, la no consideració de la realitat plurinacional, les tendències a l'uniformisme autonomista o, especialment, l'escassa assumpció de la realitat autonòmica per les elits centrals de poder i pels òrgans centrals dels partits, on predomina la consideració de les autonomies com una realitat de segon ordre i no com una part essencial de l'estat¹⁰.

Amb tot, el que voldríem destacar-hi és que la reestructuració territorial del poder polític ha comportat un canvi en el sistema espanyol d'elits, en generar nous centres de decisió i d'influència en la política estatal. Un fenomen que cal sumar al de la pròpia transformació de les elits i els grups de poder derivada de l'establiment d'un règim democràtic.

A la major part de l'estat espanyol el consens social i de les elits polítiques sobre les característiques del règim democràtic i sobre l'estat autonòmic van ser prou generalitzades, malgrat la diversitat d'interpretacions en matèria autonòmica. Hi ha però algunes excepcions, a l'àrea basco-navarresa el consens no ha estat absolut ni sobre el primer aspecte (conflicte entre democràcia i violència) ni entre el segon (conflicte entre el nacionalisme espanyol i el nacionalisme basc), a diferència del que ha passat en l'altre espai *rupturista* (Catalunya) on hi ha un consens elevat sobre els valors democràtics i on el catalanisme predomina per sobre dels nacionalismes espanyol o català.

Un altre espai de conflicte important durant la transició ha sigut el País Valencià. Un territori on va predominar un *rupturisme* moderat, on el debat sobre les característiques del règim democràtic no va ser significatiu, però on hi va haver un conflicte greu que va dividir la societat i va tenir conseqüències directes sobre les elits polítiques valencianes pel que fa a la identitat nacionalitària i a la seua autonomia dins de l'estat espanyol.

Cal dir que el País Valencià és una societat afectada per diverses tensions a l'inici de la transició. Primerament, la que deriva de la modernització econòmica dels anys 60 i començaments dels 70, en què va deixar de ser una societat amb una presència forta del sector agrari, per esdevenir una economia industrial. En segon lloc, la tensió demogràfica producte del fort increment de la urbanització del país i de l'arribada d'emigració provinent d'altres indrets de l'estat. En tercer lloc, la tensió socioeconòmica que produïa la crisi econòmica de mitjans dels anys 70, que afectava les petites i mitjanes empreses valencianes i els seus sectors econòmics bàsics (producció de béns de consum i turisme de masses) i a la seua mà d'obra (en general, poc qualificada). Finalment, una tensió política originada tant per la configuració d'un nou règim democràtic amb un predomini no hegemònic de les opcions *rupturistes* i d'esquerra al sud i al centre del país, i de les opcions reformistes i de dreta al nord, la transformació de les elits polítiques i l'emergència d'un nou nacionalisme valencià, amb forta presència universitària i il·lustrada, que qüestionava radicalment el *regionalisme* tradicional de les elits valencianes i el mateix nacionalisme valencià anterior a la guerra civil. Una situació problemàtica que tractarem d'analitzar tot seguit.

2. LA TRANSICIÓ VALENCIANA. L'ESTRATÈGIA DE LA CRISPACIÓ

El País Valencià ha ocupat una posició particular durant la transició política espanyola i especialment al llarg procés de transformació d'Espanya d'estat fortament centralitzat en estat autonòmic. Des de la primera meitat dels anys 80, és una comunitat autònoma amb un volum de competències i de gestió similar al de les autonomies convencionalment considerades *històriques* (Catalunya, País Basc i Galícia) i a Andalusia; però, en termes reals, la seua singularització política dins de l'àmbit espanyol és inferior no solament a aquestes quatre comunitats, sinó fins i tot, en ocasions, a d'altres amb menys competències, menys pes demogràfic i econòmic, i sense trets lingüístics, històrics i culturals diferenciats dels predominants a l'estat espanyol.

Es pot avançar, abans d'aprofundir en l'exposició, que Andalusia forma part de les comunitats amb major capacitat política després d'accedir-hi d'una manera singular. Així, tot i que va seguir la via de l'article 151 de la Constitució, el referèndum andalús a l'autonomia àmplia no va superar les restrictives condicions constitucionals a la província d'Almeria i va ser necessari un pacte polític particular per fer possible que hi arribés per aquest article¹¹. Mentre que, per contra, el País Valencià, que havia dut a terme un procés semblant a l'andalús per accedir a l'autonomia per la via del 151, veurà impedita la iniciativa, com analitzarem més endavant, en denegar el Govern espanyol la sol·licitud per realitzar un referèndum que permetés aconseguir ràpidament una autonomia política àmplia; fet que va comportar que el País Valencià accedís a l'autogovern per l'article 143 de la Constitució i l'aplicació complementària del 150.2 pel qual el Govern central va cedir a la Generalitat Valenciana un nombre de competències semblant al de les comunitats del 151¹².

Amb tot, l'autonomia valenciana, malgrat el nivell competencial i de gestió, serà inferior en termes polítics. L'explicació hem de buscar-la, fonamentalment, en un doble fet: primerament, la incapacitat legal del President del Govern Valencià de dissoldre les Corts Valencianes, i convocar eleccions autonòmiques obeint la lògica política pròpia del país, singularitzant així el temps polític-electoral valencià dins el context espanyol; i, en segon terme, pel lloc subaltern de la societat i les elits valencianes dins de l'àmbit espanyol.

La situació actual contrasta, però, fent una anàlisi ràpida i un tant superficial, amb algunes de les expectatives generades a les acaballes del franquisme i als primers moments de la transició, vinculades a la desigual però creixent mobilització ciutadana i institucional a favor de les llibertats democràtiques, l'amnistia i un estatut amb "*la màxima autonomia en el menor temps possible*"¹³.

De fet, el procés autonòmic valencià, malgrat les declaracions polítiques conjuntes i les manifestacions ciutadanes unitàries i massives del 9 d'Octubre de 1977¹⁴, no va comptar mai amb un consens social i polític elevat. L'impuls, amb diversitat d'estratègies, hi va provenir fonamentalment de les forces polítiques d'esquerra, dels valencianistes i dels nacionalistes valencians, mentre que les oposicions, ambigüitats o dificultats, segons els casos, van tenir els seus orígens a les forces polítiques de la dreta valenciana.

Els sectors dominants en la dreta valenciana no van dubtar, moguts per la seua preocupació a una hipotètica pèrdua d'influència social i política, i per l'interès de millorar els resultats electorals, a dificultar el procés autonòmic i a impulsar un conflicte social que va acabar dividint profundament els ciutadans¹⁵. Contribuint, així, a la consecució d'una autonomia política relativament limitada per al País Valencià, a enfortir les tendències tradicionals a la subalternitat de la societat valenciana dins de l'àmbit espanyol, i a mantenir la dependència de les elits governants valencianes dels centres de decisió espanyols principals. Una dinàmica d'enfrontament que ha fet que els ciutadans acabessen percebent la identitat valenciana com un fet problemàtic¹⁶ i les institucions autonòmiques més com una forma de autoorganització concreta i circumstancial de l'estat espanyol (descentralització político-administrativa) que com un mitjà per construir un autogovern propi i políticament autònom.

A les eleccions generals de 1977, les organitzacions polítiques d'esquerra del País Valencià (PSOE-PV, PCE-PCPV i PSP-PV; v. Quadre 1) van superar la dreta (UCD, AP i CAIC), mentre que les dues formacions nacionalistes (PSPV, socialista, i UDPV, democrata cristià) van obtenir un resultat molt minsos. El resultat va constituir una sorpresa fins i tot per al partit que va aconseguir en aquell moment una preponderància electoral, el PSOE-PV, que partia amb unes expectatives més modestes: superar nítidament el PCE-PCPV i ser la segona força política valenciana per darrere de la UCD.

Siga com siga, la celebració de les eleccions i la victòria de l'esquerra va repercutir decisivament en la mobilització ciutadana i política a favor de l'autonomia, que va tenir tres dates destacables en aquells moments: la constitució del Plenari de Parlamentaris del País Valencià amb tots els diputats i senadors valencians, l'agost de 1977; la multitudinària manifestació del 9 d'octubre de 1977¹⁷, i la constitució del Consell del País Valencià, govern preautonòmic, el març de 1978.

Ara bé, durant el temps transcorregut entre la victòria electoral de l'esquerra (juny de 1977) i la constitució del Consell del País Valencià (març de 1978), la principal organització de la dreta valenciana (UCD) passarà del desconcert de la derrota a l'estructuració d'una estratègia política cada volta més evident i radicalitzada.

Així, mentre que, durant la celebració dels actes al voltant del 9 d'Octubre de 1977, les actuacions antiautonomistes més extremades van correspondre a grups ultradretans, institucions franquistes (diputacions provincials i ajuntaments de les capitals de província) i partits postfranquistes (AP)¹⁸, uns mesos després les figures principals d'UCD van començar a donar aixopluc a les posicions anticatalanistes i, paral·lelament, a impulsar el localisme castellanenc (única província en la qual la UCD era majoritària) contra un suposat centralisme de València com a formes de desgastar l'esquerra socialment i electoralment¹⁹.

A partir d'aquest moment, començaments de 1978, fins a la seua desaparició després de les eleccions generals de 1982; els eixos fonamentals de la estratègia política de la UCD valenciana no es van alterar en els trets essencials: foment de l'anticatalanisme, dilació i fre del procés autonòmic valencià, i potenciament de victimismes provincialistes²⁰. Una estratègia bàsicament conduïda pels principals dirigents d'aquesta formació política (Fernando Abril Martorell²¹, Manuel Broseta²² i Emilio Attard²³) i

que va bastir un discurs en què s'acusava de *catalanista* o *catalanitzadora* l'esquerra valenciana en el seu conjunt i els minoritaris i poc influents partits polítics nacionalistes, fent possible un moviment de masses, el *blaverisme*²⁴, amb un arrel relativament alt entre les velles classes mitjanes valencianes conformades per petits comerciants i artesans de l'àrea metropolitana de València, agricultors petit burgesos enriquits amb el comerç de la taronja fonamentalment a les comarques centrals valencianes: des del sud litoral de la província de Castelló, el litoral de la província de València i algunes localitat del nord de la província d'Alacant i amb actuacions freqüentment autoritàries i antidemocràtiques²⁵. La consideració del *blaverisme* com a una mena de moviment feixista que han fet alguns autors (Bello: 1988) seria discutible, malgrat els trets intolerants i violents; caldria considerar-lo, més aviat, com un fenomen populista mobilitzador de sectors socials marginats pel procés de modernització i industrialització iniciat una dècada abans, amb poc nivell cultural i un temor indubtable pel futur econòmic i polític.

L'*anticatalanisme* valencià s'estructura sobre la base d'un conjunt d'idees, generalment negatives i bastant simples; però amb un fort contingut emocional: negació de la unitat de llengua que es parla a la major part de Catalunya, Balears i el País Valencià, negació de qualsevol similitud -fins i tot casual- entre València i Catalunya, argumentació de l'existència d'una pretensió catalana de sostreure als valencians el seu patrimoni cultural i la seua identitat, tot acabant a més amb la unitat d'Espanya, exaltació acrítica d'algunes manifestacions antropològiques o culturals singulars del poble valencià, etc. Encara que ja és present al populisme republicà valencià de les primeries de segle, l'anticatalanisme que s'estructura en la transició té uns orígens més concrets i actuals, vinculats a les autoritats franquistes dels últims anys de la dictadura, especialment a la província de València, com una forma de deslegitimar socialment les primeres reivindicacions democràtiques modernes contra el règim. El 1977, només AP inclou elements anticatalanistes al seu programa electoral; però a partir de 1978, UCD i els mitjans de comunicació més acostats a aquest partit (bàsicament el diari *Las Provincias*) el convertiran en un instrument mobilitzador d'amplis sectors socials que bloquejarà l'esquerra i dividirà la societat. L'anticatalanisme valencià va deixar empremta fins i tot a la Constitució: l'article 138 que prohibeix explícitament la federació de comunitats autònomes va ser impulsat pel diputat valencià d'AP Alberto Jarabo, qui en la seua defensa va afirmar l'existència d'una llengua valenciana diferent de la catalana i que “[els valencians] no acceptarem cap iniciativa de Catalunya respecte a la idea dels Països Catalans”; la iniciativa va comptar amb el suport d'AP, UCD i PSOE. Amb la desaparició de la UCD, l'anticatalanisme continuarà sent l'element identificador d'aquest diari fins a finals dels anys 90, la gairebé única idea que estructura UV com a força política i un instrument de la dreta política per pressionar i bloquejar el govern socialista²⁶.

La UCD valenciana, malgrat el recurs a l'*anticatalanisme*, no va poder alterar la preponderància electoral de l'esquerra en las eleccions generals i locals de 1979 (v. Quadre 1); ja que va treure 13 diputats contra els 13 del PSPV-PSOE i els 2 del PCE-PCPV, i l'esquerra controlava, a més, el 74% (64% el PSPV-PSOE i un 10% el PCE-PCPV) dels municipis de més de 10.000 habitants (pel 22% d'UCD), les tres capitals de província, l'Ajuntament d'Elx (la tercera ciutat valenciana en nombre d'habitants) i la Diputació Provincial de València.

No obstant això, UCD aconseguirà les diputacions d'Alacant i de Castelló i, per la presència de representants de les diputacions al Plenari de Parlamentaris, la majoria en aquest organisme i des del

plenari i les diputacions bloquejarà políticament el Consell del País Valencià, en impedir-li desenvolupar les seues escasses competències²⁷. Uns elements que s'hi afegien al fet d'haver convertit el *blaverisme* en un factor eficaç de fre de les forces polítiques d'esquerra especialment pel que fa a la configuració de la política valenciana, a l'estructuració comunitària com a poble²⁸.

En aquest context d'enfrontament progressiu entre les forces polítiques valencianes i crispació social creixent van tenir lloc, primer l'aprovació de la Constitució Espanyola (desembre de 1978) i, posteriorment, la iniciativa del govern preautonòmic valencià de posar en marxa el procés per aconseguir l'autonomia més elevada per al País Valencià (acord del Consell del País Valencià del 25 d'Abril de 1979)²⁹ i s'inicia un procés d'adhesió de les administracions locals valencianes a la iniciativa del Consell. Aquest procés va ser també complex i va estar condicionat per la dinàmica de l'enfrontament dreta-esquerra; així, mentre les grans i mitjanes ciutats, governades majoritàriament pels partits d'esquerra, es van sumar sense dificultats a la iniciativa, les ciutats mitjanes i les localitats menors governades per candidatures de dreta van dubtar d'adherir-s'hi fins ben avançat el procés, ja que UCD va considerar que públicament no havia de negar-se a la iniciativa d'una autonomia àmplia, tot i no comptar amb un model d'autonomia definit per al País Valencià, ser escassament autonomista i oposar-s'hi al protagonisme de l'esquerra. Fos com fos, el procés de recollida d'adhesions a l'autonomia, seguint el procediment establert a l'article 151 de la Constitució va finalitzar al més d'octubre de 1979, dins del termini legalment fixat, amb la incorporació del 99% dels municipis valencians, d'una manera semblant a com havia ocorregut també a Andalusia i Canàries³⁰.

Cal dir, però, que al llarg de 1979 el debat dins del Govern central, d'UCD i de sectors del PSOE sobre la falta de control del procés autonòmic i les crítiques al model d'estat autonòmic dissenyat pel ministre Cavero van anar creixent i van acabar produint la destitució d'aquest ministre i l'acord de gener de 1980 dels òrgans dirigents d'UCD, en què es destacava la preocupació per la multiplicació de nacionalismes i regionalismes perifèrics i es fixava com a objectiu la reorientació del procés autonòmic, passant de la defensa de la diversitat d'iniciatives autonòmiques (el que es va anomenar col·loquialment *cafè per tothom*) a propugnar una *racionalització* del procés i la *via lenta* com a forma d'aconseguir l'autonomia per totes les comunitats que no tinguessen la consideració d'*històriques* o, el que era igual, avortar els processos iniciats per Andalusia, Canàries i el País Valencià que ja havien conclòs la recollida d'adhesions municipals a la iniciativa autonomista dels seus òrgans provisionals de govern, el pas previ a la convocatòria d'un referèndum³¹.

Un dels instruments per dur a terme la *racionalització* del procés autonòmic i capgirar les iniciatives andalusa, canària i valenciana va ser la Llei de Diverses Modalitats de Referèndum, discutida al Congrés dels Diputats el desembre de 1979 i aprovada el gener de 1980³². La llei establia, en un text amb una redacció i aplicació retroactiva de dubtosa constitucionalitat, que, per realitzar un referèndum d'accés a una via autonòmica ràpida, aplicant l'article 151 de la Constitució, s'havia de fer constar en les peticions dels ajuntaments de manera explícita que l'autonomia que se sol·licitava era per aquest article de la Constitució, un precepte inexistent al text constitucional, que només preveu la fórmula de la petició per una majoria qualificada d'ajuntaments sense especificar que s'hi haja de fer referència a cap article específicament³³.

L'aprovació d'aquesta llei, la seua aplicació retroactiva i l'exigència del Govern central de què s'havia de reiniciar tot el procés de petició d'adhesions municipals, contràriament al que va ocórrer amb Andalusia malgrat haver seguit el mateix procediment que el País Valencià³⁴, va paraitzar el procés autonòmic valencià seguit fins aleshores i va incrementar la divisió de la societat, multiplicant el nombre d'agressions i mobilitzacions *anticatalanistes* i les simpaties de minories nacionalistes i de grups pancatalanistes valencians per les accions violentes³⁵.

El procés autonòmic valencià va quedar aturat durant més d'un any, fins l'intent de colp d'estat del 23 de febrer de 1981, quan el capità general de la Tercera Regió Militar va ocupar durant unes hores la ciutat de València. Immediatament després d'aquest fet, els dos principals partits valencians (UCD i PSPV-PSOE) van reiniciar els contactes (10 de març de 1981) per tal d'impulsar l'aprovació d'un estatut d'autonomia pel País Valencià. Si bé, aquestes negociacions es fan ara en un context dominat per l'efecte de l'intent colpista, les reunions de les cúpules militars i pel debat sobre els *excessos* autonomistes i la necessitat de alenir el ritme de construcció de l'estat de les autonomies i de fer valdre els preceptes harmonitzadors a què fa referència l'article 150.3 de la Constitució, fets que van motivar amb l'Informe de García d'Enterría (primavera de 1981), el pacte autonòmic d'UCD i el PSOE del 31 de juliol de 1981 i la Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autonòmic (LOHAPA) aprovada el 1981 i recorreguda immediatament pels governs autonòmics basc i català³⁶.

Així doncs, les discussions sobre l'autonomia es van reprendre amb l'única opció de l'article 143 de la Constitució com a fórmula per accedir-hi. Tot i que, com ja hem fet esment, completant la capacitat d'autogovern amb una cessió de competències per part de l'estat mitjançant l'aplicació de l'article 150.2; el que permetrà a la Generalitat Valenciana aconseguir un nivell de gestió competencial alt, sense esperar als terminis temporals (5 anys) establerts a l'article 143 per incrementar les competències³⁷.

Les negociacions de l'estatut valencià van seguir ja una dinàmica accelerada. El 30 de març es va començar a reunir la ponència redactora de l'estatut a Benicàssim i el 12 de juny el Plenari de Parlamentaris l'aprovava per unanimitat. Els eixos centrals de l'acord consensuat entre els partits amb representació llavors a les Corts Generals (PSPV-PSOE, UCD i PCE-PCPV) van girar al voltant dels elements següents:

- a) un nombre alt de competències, com demanaven els partits d'esquerra, a canvi de renunciar a la via del 151 i a la facultat de dissolució de les Corts per part del president de la Generalitat;
- b) la bandera de la comunitat autònoma seria la defensada per la dreta (quatre barres vermelles sobre fons grog amb la corona reial sobre blau) per contra de les quatre barres sense corona que defensava l'esquerra i el nacionalisme valencià;
- c) la denominació de la llengua pròpia del País Valencià diferent de la castellana³⁸ seria la de *valencià*, per altra banda comuna entre la població valenciana, sense explicitar-hi que es tractava d'una llengua diferent de la catalana, com semblava propugnar UCD³⁹, ni assenyalar-hi la pertinença a l'àmbit lingüístic català, com pareixia defensar l'esquerra;
- d) la dreta valenciana acceptava la denominació de País Valencià per la comunitat autònoma en contra de la de Regne de València o la de Regió Valenciana que defensava;
- e) el sistema electoral afavoria la circumscripció més conservadora i menys poblada i dificultava sobremanera l'entrada de formacions polítiques petites, fonamentalment nacionalistes, al parlament

valencià⁴⁰.

L'acord dels parlamentaris valencians va ser discutit pel Congrés dels Diputats al començament de 1982 i, quan va arribar el moment d'aprovar-lo al ple de la cambra, el 19 de març, els diputats d'UCD i AP, amb els vots en contra del PAD i les abstencions de diputats centristes, en van votar en contra manifestant la seua oposició a la denominació de País Valencià, tot propugnant la de Regne de València com a alternativa. El projecte de llei va ser tornat al debat en comissió, fet que va conduir a unes negociacions precipitades que van acabar amb el canvi d'aquesta denominació per la de Comunitat Autònoma Valenciana o Comunitat Valenciana, un nom merament descriptiu, i l'aprovació definitiva de l'estatut, el 28 d'abril, amb els vots en contra dels diputats comunistes.

Podem concloure que, al llarg del procés autonòmic valencià, la iniciativa política va correspondre a la dreta, no tant per la seua aptitud per fer propostes constructives sobre el futur del País Valencià, sinó per la capacitat de bloqueig de les institucions democràtiques naixents que no controlava, de mobilització social i de pressió. Una iniciativa que li va permetre d'aconseguir fer prevaler les seues posicions als aspectes simbòlico-identitaris, un fet estratègicament important, a l'hora de construir un nou poder autonòmic i mantenir l'hegemonia social. Mentre que l'esquerra valenciana va posar de manifest que, malgrat el seu predomini electoral, era dèbil socialment i políticament: el partit majoritari (PSPV-PSOE) s'havia format el 1975 i es va anar assentant els anys següents amb quadres de procedència ben diversa: per als primers anys de la transició no tenia ni tradició d'actuació política, ni estratègia definida, ni discurs estable, ni implantació suficientment forta com per liderar enèrgicament el procés. El PCE-PCPV, malgrat els anys d'oposició al franquisme, la influència en moviments socials i la qualificació de molts dels seus quadres, va obtenir uns resultats exigus a les eleccions democràtiques i això el va limitar profundament en la seua acció política.

La complexitat i virulència d'aquest procés, explicable en bona mesura per la forta confrontació entre els dos principals partits i, especialment, pel recurs de la dreta valenciana a estratègies de tensió i crispació⁴¹ per aconseguir el predomini electoral; va contribuir, a més, a conformar el sistema de partits del País Valencià i, sobretot, va produir profundes alteracions en la composició de les elits polítiques valencianes durant el període a què fem referència i la seua dependència progressiva dels òrgans centrals dels respectius partits o l'ocupació d'una posició marginal al sistema d'elits espanyol.

3. PARTITS POLÍTICS I ELITS DURANT LA TRANSICIÓ VALENCIANA

Destaquem, primer de tot, que la pràctica totalitat dels principals partits valencians durant la transició es van constituir en el curt període de dos anys que va des dels mesos previs a la mort del dictador Franco (novembre de 1975) i les primeres eleccions democràtiques (juny de 1977) i durant els primers anys de vida pública van conèixer conflictes ben intensos, sovint relacionats amb la posició dels respectius partits davant el procés autonòmic valencià, que van afectar profundament la configuració dels seus equips directius. Entre les forces polítiques principals, l'únic partit polític que superava el caràcter de grup reduït de persones i amb implantació al País Valencià abans de la mort de Franco era el comunista, que però no va poder evitar les crisis internes després dels resultats electorals de 1977⁴².

3.1. Els partits d'esquerra

El mes de gener de 1975 es constitueix la Federació Socialista del País Valencià (PSOE-PV) que s'anirà ampliant sobre la base fonamentalment de despatxos d'advocats laboralistes (com els de Josep Lluís Albinyana o el Manuel del Hierro a València, i d'Antonio García Miralles a Alacant), la integració de militants socialistes *històrics* (Joaquín Ruiz Mendoza, Justo Martínez Amutio o Francisco Gandía) o la incorporació de joves militants provinents d'organitzacions de l'esquerra radical (Joan Lerma, Joan Pastor o Edelmir Galdon), professors d'universitat (Joaquim Azagra) i altres persones de procedència diversa (Josepa Frau, Juan Antonio Lloret o Vicent Pla).

S'ha de dir que aquesta formació política, que es convertiria en la segona federació socialista espanyola amb més de 35.000 afiliats oficialment a finals dels anys 80, no debia comptar amb més d'un parell de centenar de militants fins a les eleccions generals de 1977, quan va treure el 36,8% dels vots valencians i va esdevenir en el partit majoritari del País Valencià. Una xifra d'afiliats possiblement un poc més elevada a la de l'altra força socialista que va aconseguir representació parlamentària a les eleccions del 77 (4,6% dels vots), formada per la coalició del PSP-PV (un petit partit creat al País Valencià als primers mesos de 1976 amb professors i estudiants universitaris entre els que cal destacar els professors d'Econòmiques de la Universitat de València Manuel Sánchez Ayuso i Víctor Fuentes, els estudiants d'aquesta mateixa facultat José Cabrera i Alfonso Goñi; els economistes alacantins Diego Such i José Luis Calvo, i els advocats castellanencs Antonio Tirado i Felipe Guardiola) i Unitat Socialista del País Valencià, un reduït grup excindit uns mesos abans del PSPV que encapçalaven els germans Joan i Vicent Garcés, i Josep Bevià.

Això no obstant, el grup polític socialista valencià amb una quantitat possiblement superior de militants, en aquells moments, el PSPV, va ser també l'única formació socialista que no va obtenir representació a les Corts Generals el 1977 (1,6% dels vots). Val a dir que el PSPV era un partit originat a finals de 1975, però constituït formalment uns mesos després, amb la convergència de quatre petits grups, els Socialistes Valencians Independents (format per una vintena de persones, molts d'ells professors universitaris, on destacaven Alfons Cucó, Ernest Lluch, Joan Romero, Vicent Soler, Segundo Bru, Andrés Garcia Reche, Joan i Vicent Garcés), el grup Reconstrucció Socialista del País Valencià (format per persones vinculades a USO, entre les quals destaquen Joan Olmos, Vicent Campos o Joan Ballester), Reagrupament Socialista Valencià (encapçalat per Enric Tàrrega) i el més nombrós dels Grups d'Acció i Reflexió Socialista (on hi ha Vicent Ventura, Joan Josep Pérez Benlloch, Josep Sorribes o Vicent Llombart). Si bé, en alguns casos, havien estat vinculats al PSV, un partit socialista valencianista actiu al País Valencià durant la dècada dels 60.

Els socialistes valencians es van veure immersos al llarg de la transició valenciana⁴³ en una sèrie de debats, no sempre explícits, però profundament interrelacionats, sobre els aspectes següents: el procés d'unificació socialista, l'estratègia del socialisme espanyol, la caracterització de la societat valenciana, la via socialista valenciana i el liderat intern. Unes discussions que van influir de manera determinant sobre l'acció de govern dels 12 primers anys d'autonomia.

La controvèrsia sobre la unificació o la pluralitat socialista valenciana va ser breu i va estar condicionada per l'hegemonia i el predomini electoral del PSOE-PV (678.844 vots, el 36,83%, i 13 escons als Congrés dels Diputats) front al PSP-USPV (84.769 vots, el 4,6%, i un diputat) i el PSPV que només va aconseguir l'1,6% dels vots (29.569 vots i cap escó) i va ser un procés relativament ràpid dut a terme entre gener de 1978 (integració al PSOE-PV d'USPV), abril (integració del PSP) i juny del mateix any en què s'incorporà el PSPV i la federació socialista valenciana canvia el seu nom primer pel de PSPV-PSOE i adopta formalment l'estructura organitzativa del PSPV (distribució territorial del poder per comarques; Executiva Nacional del País Valencià, Consell Nacional, etc., com a nom dels màxims òrgans del partit) sota el predomini dels dirigents provinents del PSOE-PV.

Cal destacar, en aquest sentit, les diferències entre els socialistes valencians del PSPV i els catalans del PSC; malgrat les relacions existents entre les dues formacions a mitjans dels 70. Mentre que la major part del PSC s'unifica amb la Federació Catalana del PSOE i socialistes independents abans de les eleccions generals de 1977, aconseguint una posició singular dins del socialisme espanyol i situant el gruix dels seus dirigents en els llocs centrals del nou PSC-PSOE⁴⁴; el PSPV es va dividir en dos grups, cap dels dos van tenir voluntat immediata d'unificació amb el PSOE-PV i, fins i tot, el grup que va mantenir les sigles PSPV va seguir una estratègia de confrontació amb el PSOE fins poc abans de la seua entrada en aquest partit. De fet, la unificació socialista al País Valencià va ser més un procés d'integració en el PSOE que una unificació real i els diferents grups socialistes valencians que es van incorporar al PSOE després de les eleccions de 1977 ho van fer en condicions de debilitat a causa dels respectius resultats electorals i van ocupar una posició secundària al nou PSPV-PSOE, contràriament al que va passar amb els quadres i dirigents del PSC a dins del PSC-PSOE.

En altre ordre de coses, el PSOE-PV va estar dividit, pràcticament des de la seua creació, en dos grups: els *moderats* (Albinyana, Lerma) vinculats al grup socialista espanyol triomfador a Suresnes (González, Guerra, Múgica, Redondo), i els *radicals* (Pastor, Galdón i la major part dels *històrics*), lligats amb el temps a les tendències que al conjunt de l'estat criticaven la *socialdemocratització* del PSOE (Pablo Castellano, Pérez Llorca). La unificació socialista no va comportar una nova dinàmica superadora d'aquella divisió al País Valencià, sinó la integració dels nous grups de militants a les diferents faccions en conflicte: la immensa majoria del PSP-PV i d'USPV van reforçar les posicions *radicals*, mentre que la major part del PSPV va donar el seu suport als *moderats*, tot i que al congrés de la unitat socialista (febrer de 1978) els antics PSPV, en la seua estratègia per incrementar la seua influència dins del partit, van fer possible l'elecció com a secretari general del *radical* Joan Pastor. El conflicte, dins l'àmbit general espanyol, va arribar al seu nivell més àlgid al XXVIII Congrés del PSOE de febrer de 1979, en el qual els *crítics* van fer triomfar les seues tesis *marxistes* en les ponències, però van ser incapaçs de conformar una direcció alternativa a l'encapçalada per Felipe González, quan aquest dirigent va anunciar la dimissió com a secretari general del PSOE. Fet que va comportar un nou congrés extraordinari del PSOE, preparat meticulosament per Alfonso Guerra, on els *moderats* es van imposar definitivament als *crítics*⁴⁵.

Aquest conflicte, producte de la dinàmica de creixement del partit i de la necessitat d'adequar el seu discurs polític a la realitat democràtica, que va assolir la seua màxima intensitat al PSOE entre finals de 1978 i 1979, ja era evident al País Valencià amb anterioritat. De fet, des de la constitució del PSOE-PV hi eren present les dues tendències. Al Congrés de la Unitat del Socialistes Valencians de febrer de

1978, el secretari general (Joan Pastor) i la major part de l'executiva del nou PSOE-PV va ser *radical*, i van ser especialment bel·ligerants amb la presidència socialista del Consell preautonòmic que ostentava Josep Lluís Albinyana i amb els principals dirigents *moderats* valencians (Joan Lerma i Antonio García Miralles, aquest darrer membre de l'Executiva Federal del PSOE com Albinyana) per l'estratègia dels *moderats* des del Consell preautonòmic de tractar d'arribar a sectors de la burgesia valenciana (diàleg amb empresaris, col·laboració amb Broseta, etc.) per atreure'ls al procés autonòmic, en contra de l'opció dels *radicals* i nacionalistes de construir l'autonomia valenciana des de l'esquerra.

Els socialistes *radicals* valencians van defensar les tesis dels *crítics* del PSOE i, com ells, van quedar en una situació política precària quan González va abandonar la secretaria general d'aquest partit. Durant 1979, els enfrontaments entre *radicals*⁴⁶ i Albinyana i els *moderats* van anar a més; fins arribar al Congrés Extraordinari del PSPV-PSOE de juliol d'aquell any en què els *moderats*, encapçalats per Joan Lerma i amb el suport de l'antic PSPV accedien al control del PSPV-PSOE i marginaren progressivament els *radicals*, de manera semblant al que va passar al conjunt de l'estat.

En el tercer eix de discussió, més implícit que explícit⁴⁷, comportava la prevalència d'anàlisis ben diferents al voltant de la caracterització de la societat valenciana, sobre la burgesia o les burgesies autòctones i, finalment, sobre amb qui havien de pactar els socialistes per aconseguir l'autogovern. Bona part del nacionalisme valencià, i del valencianisme en general, havia mantingut des de la publicació de *Nosaltres els valencians* de Joan Fuster (1962) la tesi de l'absència d'una classe dominant amb capacitat de dirigir i vertebrar el país i concebien el País Valencià com una societat indefinida on havia fracassat la revolució industrial, que estava dirigida per una burgesia agrària o agrarista, provinciana i sense capacitat per liderar el país. És a dir, es tractava d'un país sense una burgesia nacional conscient i dirigent, a la manera del que s'entenia havia fet la burgesia catalana⁴⁸. Una realitat valenciana que s'havia transformat als anys 60 i 70 amb la ràpida industrialització i terciarització del país i l'aparició d'una petita i mitjana burgesia nova, nascuda sobre la base de la producció artesanal, i diferenciada de la tradicional, de la qual podia ser competidora, tot afavorint el *redreçament* nacional valencià, si l'esquerra actuava de manera adequada i hi establia aliances⁴⁹.

Aquesta tesi entenia, de manera implícita, que la nova burgesia industrial era més modernitzadora i progressista que la tradicional, fet que aparentment la feia compatible amb la consideració que l'autonomia i la transformació vertebradora del País Valencià havia de ser duta a terme per l'esquerra marginant la dreta política i la burgesia tradicional. Les posicions dels *radicals* i dels antics membres del PSPV durant 1978 i 1979 van seguir de fet aquesta proposició, afirmant la falta d'interès de la dreta valenciana per impulsar l'autonomia.

Per contra, en aquest aspecte van predominar les tesis que defensaven l'existència d'una classe dominant i dirigent activa, estructurada al voltant del capitalisme financer i comercial, que tenia el seus orígens al segle XIX i comptava amb un projecte sòlid i uns interessos definits des de sempre, que no qüestionava la vinculació subordinada als àmbits centrals de decisió de l'estat i que no tenia cap interès a impulsar un projecte nacionalista diferent al predominant a Espanya durant el darrer segle, si més no. Una burgesia que, com mantenia Ernest Lluch⁵⁰, podia radicalitzar-se cap a posicions conservadores a causa de la crisi econòmica i de la rapidesa de les transformacions polítiques, arrossegant i integrant en aquest

procés la major part de la nova burgesia industrial valenciana a què adés feiem esment. Conseqüentment, qualsevol procés per aconseguir l'autogovern al País Valencià devia passar per arribar a acords amb aquesta burgesia, tractar d'evitar la seua radicalització cap a posicions conservadores i antivalencianistes, i no per intentar marginar-la i buscar compromissos amb burgesies que no estaven suficientment estructurades socialment i políticament, i que acabarien vinculades i subordinades, a grans trets, a la burgesia tradicional valenciana. El compromís amb la burgesia tradicional era la via defensada pels *moderats* i és el que va ocórrer finalment, segons Beltran (1997), si bé després que la dreta valenciana s'hagués radicalitzat i s'hagués bloquejat la possibilitat d'accedir a una autonomia àmplia i forta.

El quart debat que va afectar els socialistes valencians va intentar respondre a la doble qüestió de si es considerava el País Valencià com una societat nacionalment singular dins de l'àmbit espanyol i sobre la posició que havia d'ocupar el partit dels socialistes valencians dins del socialisme espanyol. A la segona de les qüestions ja hem respost en explicar que la unificació dels socialistes valencians es va fer sota l'hegemonia del PSOE-PV i, de fet, al País Valencià els socialistes agrupats al voltant del PSP o del PSPV van acabar integrant-se a les estructures centralitzades del PSOE, com va ocórrer a la major part d'Espanya, sense tenir capacitat per fer de l'organització socialista valenciana resultant (PSPV-PSOE) una federació amb un grau d'autonomia especial, a semblança del PSC, com haguessen pogut voler dirigents provinents del PSPV i també del PSOE-PV⁵¹.

Pel que fa al debat sobre la *qüestió nacional valenciana* i el projecte polític per al País Valencià, malgrat que el PSPV-PSOE assumia formalment la terminologia nacionalitària del PSPV i l'adjectiu *nacional* per als seus òrgans superiors interns (executiva, consell, congressos, etc.), la posició del PSPV-PSOE sobre aquest problema va ser força ambigua. Oscil·lant entre, almenys, tres posicions: una, la nacionalista i valencianista formada gairebé d'una manera absoluta pels membres de l'antic PSPV i una part de l'antic PSOE-PV, important però no majoritària; una altra, minoritària, on hi ha bona part dels militants *històrics* i alguns dels *radicals*, amb uns valors i una visió de l'estat lligats al nacionalisme espanyol de tradició republicana, i, finalment, una tercera, predominant als sectors *moderats* i *radicals*, que era difusament valencianista i autonomista, tot i que no sempre amb una visió coincident del que l'autonomia comportava i de la configuració futura del País Valencià.

En aquest sentit, cal dir que aquest debat es va concloure amb la marginació de les posicions espanyolistes més tradicional no exemptes de simpaties cap al regionalisme anticatalanista (Del Hierro), i també amb el predomini d'una línia d'actuació estratègica autonomista moderada que propugnava el pacte amb la dreta valenciana per aconseguir una autonomia d'àmplies competències tot i que de baixa significació política. Un debat, en el qual els socialistes nacionalistes de l'antic PSPV i els valencianistes⁵² que demanaven un autonomisme fort i la vertebració nacionalitària del País Valencià van quedar progressivament relegats del nucli central de poder del PSPV-PSOE, tot i la seua important presència en llocs de responsabilitats del govern i de l'administració autonòmica: la major part dels socialistes nacionalistes del PSPV, un grup de persones no massa nombrós però bastant qualificat, van tenir una influència desigual a dins del partit i van variar en diverses ocasions les seues aliances amb els *radicals* i els *moderats*, per tractar de guanyar espais de poder dins del PSPV-PSOE, una estratègia en la qual no van reixir.

Així, finalment, el PSPV-PSOE va acabar impulsant, especialment amb la seua acció de govern, un projecte polític pragmàtic que va tenir com a eixos centrals la defensa de la modernització i l'europeïtzació de la societat valenciana i l'impuls d'un autonomisme polític força condicionat pel conflicte nacionalitari i la pressió anticatalanista més derivat de la dinàmica de l'organització territorial de l'estat que de la voluntat de construir una identitat valenciana forta en un context espanyol plurinacional; desplegant en ambdós casos de manera *regional* un discurs i una pràctica de govern idèntics al del PSOE estatal, al qual les mesures economicistes i l'europeisme ocuparan un lloc nuclear dins de les iniciatives de govern⁵³. És a dir, el predomini, al País Valencià, d'un projecte socialista amb components moderadament autonomistes, però on acabarà predominant la regionalització de les polítiques decidides al Govern central socialista o als òrgans centrals del PSOE.

Els resultats dels quatre debats pel que fa a la configuració de les elits dirigents socialistes va concloure amb la marginació o la integració moderada dels sectors *històrics* i *radicals*, molts dels quals van desaparèixer de l'àmbit públic (Pastor, Galdon) o van ocupar càrrecs de segon ordre (regidors d'ajuntaments com Cabrera, senadors com Ruiz Mendoza, o diputats com Vicent Garcés); la ubicació dels socialistes de l'antic PSPV en càrrecs institucionals de primera importància (consellers com Bru, Garcia Reche, Llombart, Soler, Romero; senadors com Cucó, o presidents de diputacions provincials com Girona o Ródenas; etc.), però sense ocupar posicions centrals al PSPV-PSOE, llevat del curt període en què Joan Romero va ser secretari general del partit (de juliol de 1997 a març de 1999)⁵⁴. Mentre que bona part dels socialistes *moderats* partidaris d'un autonomisme més fort o van acabar abandonant el partit (Albinyana, Felip) o es van integrar (Ciscar, Asuncion, Frau) dins del nucli dirigent que es va assentar entre 1979 i 1982 (Lerma, Ciscar, Blasco, Guardiola, García Miralles) i que des del Congrés Extraordinari del PSOE de 1979 va estar estretament vinculat a la dinàmica dels òrgans centrals del PSOE i que en va ser subaltern⁵⁵.

Per continuar amb l'esquerra, val a dir que el PCE-PCPV va conèixer uns debats bens semblants als dels socialistes valencians⁵⁶; si bé, el PCE-PCPV no va discutir sobre com agrupar els diferents i petits partits comunistes (ORT, PTE, OCE, UCE, MCPV, LCR o PCE-ML, entre d'altres) i el seu debat sobre la caracterització de la societat valenciana o no va existir, ni que fos de manera implícita, o va ser absolutament marginal. Centrant-se la controvèrsia al voltant de tres qüestions: el model comunista espanyol, que va enfrontar *ortodoxos* i *eurocomunistes*; la posició sobre la *qüestió valenciana*, que va dividir el PCE-PCPV entre valencianistes i espanyolistes, i la discussió sobre el lloc dels comunistes valencians dins del PCE, que va dividir l'organització entre els partidaris d'una vinculació autònoma (com el PSUC català) i els que volien mantenir la vinculació tradicional als òrgans centrals del PCE.

A diferència dels socialistes, els debats dels comunistes valencians, possiblement perquè era un partit amb més tradició i no estava constituït per la suma d'organitzacions amb trajectòries i direccions polítiques diverses, no van donar lloc a l'existència de múltiples grups en els quals les *fractures* entre radicalisme i moderantisme, espanyolisme i valencianisme, autonomia organitzativa i centralització federal no sempre produïen el mateix tipus d'aliances. De fet, el PCE-PCPV va acabar dividint-se en dos grups profundament enfrontats. D'una banda, els sectors històrics de l'organització, obreristes, molts nascuts fora del País Valencià, més *ortodoxos* i espanyolistes, que no qüestionaven l'organització centralitzada del PCE (Antonio Palomares, José Galán, Pedro Zamora, Julio Lucas, Vicente Zaragoza,

Antonio Martín Lillo) i, d'una altra banda, els sectors més vinculats als sectors culturals i intel·lectuals, en bona part nascuts al país, *eurocomunistes* i valencianistes, que, tot i que la Comissió del País Valencià del PCE no s'havia constituït fins l'estiu de 1976, demanaven una vinculació autònoma del PCPV (Isidor Balaguer, Ernest Garcia, Emèrit Bono, Gustau Muñoz, Joan Oleza, Ramir Reig, Rafael Solbes, Carles Mulet, Francesc Codonyer o Pilar Bravo)⁵⁷.

Els enfrontaments entre els dos sectors, agreujats pels discrets resultats electorals obtinguts pel PCE-PCPV, van ser molt intensos en els mesos següents i, malgrat que al primer congrés del PCPV (gener de 1979) va ser elegit Ernest Garcia com a secretari general, el control de bona part de les estructures del partit va continuar corresponent als *ortodoxos* que comptaven amb el suport del secretari general central del PCE, Santiago Carrillo, i que van forçar la dimissió d'Ernest Garcia el setembre de 1980 i la substitució d'aquest dirigent per José Galán al capdavant de la secretaria general del PCE-PCPV, al segon congrés del partit (juliol de 1981).

El triomf dels comunistes *ortodoxos* valencians va comportar que bona part dels dirigents valencianistes i *eurocomunistes* abandonessin progressivament aquest partit: Isidor Balaguer, Gustau Muñoz, Ernest Garcia van crear i impulsar, durant un temps, per abandonar-ne posteriorment la militància activa, formacions nacionalistes d'esquerra (Agrupament d'Esquerra del País Valencià, Unitat del Poble Valencià, etc.); Pilar Bravo, Pere Beneyto, Emèrit Bono van acabar vinculats al PSPV-PSOE; mentre que altres o van abandonar progressivament la militància política (Rafael Solbes o Joan Oleza) o van quedar en una situació relativament marginal (Feliciano Albadalejo, etc.). Així mateix, cal dir que el predomini dels *ortodoxos* al partit comunista valencià, a més de tenir repercussions sobre la composició de les elits dirigents del partit, va comportar l'esmortiment de les iniciatives per dotar-lo de major autonomia dins del PCE, una major subordinació i dependència respecte als òrgans centrals del PCE, i, finalment, la participació en els acords sobre l'Estatut d'Autonomia, juntament amb el PSPV-PSOE i UCD, i l'abandonament real, que no formal, de la defensa de la via de l'article 151 com a únic model per accedir a l'autonomia valenciana⁵⁸.

3.2. Els partits de dreta

Pel que fa a les forces polítiques de dreta⁵⁹, la UCD valenciana també va tenir problemes que van afectar la configuració de les seues elits dirigents i l'orientació de la política d'aquesta formació respecte la societat i l'autonomia valenciana.

La coalició d'UCD a les eleccions generals de 1997, es configura al País Valencià al voltant de grups aïllats de *socialdemòcrates* (Luis Gamir, Luis Berenguer), del Partit Popular Regional Valencià (PPRV) i el Partit Demòcrata Liberal del País Valencià (PDLPV). Promogut el PPRV pel banquer Emilio Attard, va comptar entre els seus membres principals amb José Ramón Pin, Javier Aguirre de la Hoz, Joaquín Farnós o Enrique Beltrán; mentre que al PDLPV destacaven Joaquim Muñoz Peirats, Francesc P. Burguera, José Antonio Noguera de Roig, Enrique Monsonís o Josep Lluís Barceló⁶⁰.

La discussió sobre l'encapçalament de les candidatures d'UCD-València⁶¹ a les eleccions de 1977 va enfrontar per primera vegada a *liberals* i als membres del PPRV i va concloure amb el predomini

dels primers en les llistes i la inclusió d'Emilio Attard al seu capdavant⁶². Un fet que va permetre Attard posar les bases per al seu control progressiu d'UCD-València i per a la utilització de *l'anticatalanisme* com a instrument per debilitar l'esquerra i consolidar el seu poder a dins d'UCD.

De fet, la incorporació a UCD (octubre de 1977) de nous grups polítics com ANEPA (Antonio López Sellés o Emilio Adán García), el Partit Socialdemòcrata dirigit per José Antonio Sorzano o un sector de la UDPV (valencianistes democristians) encapçalat per Vicent Ruiz Monrabal va contribuir a enfortir el control per Emilio Attard de la coalició a la província de València i a marginar-hi els *liberals*. El conflicte entre PPRV i *liberals* incrementarà la seua virulència durant el mes de desembre d'aquell any, moment en què el PDLPV qüestionarà el procés de transformació d'UCD de coalició electoral en partit polític, mentre que sectors de la nova UCD manifestaven l'oposició a la integració de *catalanistes* al partit i Attard realitzarà les primeres manifestacions públiques *anticatalanistes*.

El conflicte va comportar la marginació o expulsió dels sectors més moderats i valencianistes del partit majoritari de la dreta valenciana durant la transició⁶³, la radicalització d'UCD cap a posicions decididament *anticatalanistes*, especialment quan Manuel Broseta i Fernando Abril Martorell accedeixen a la direcció del Consell Regional del partit (1980), i, finalment, l'oposició de la UCD valenciana al procés autonòmic seguit fins en aquells moments per aconseguir una autonomia àmplia per la via de l'article 151 de la Constitució, sense defensar, explícitament, la via autonòmica lenta.

Pel que fa a les altres forces de la dreta valenciana, hem de dir que l'única que destaca és AP, que a les eleccions generals de 1977 va obtenir un diputat i 107.950 vots (5,83%) al País Valencià; tot i que en les eleccions de 1979 va veure disminuir el suport electoral i no va aconseguir cap escó. Durant la transició política espanyola i fins a la descomposició d'UCD al 1981-82, AP va ser una força política postfranquista, conservadora i antiautonomista que va contribuir a una certa integració de sectors socials en el sistema democràtic, que va participar en l'elaboració de la Constitució, tot i que no va recomanar-hi el vot favorable per oposar-se al model d'organització territorial de l'estat.

Al País Valencià, AP va ser una força petita, però significada en el conflicte identitari, ja que va ser el primer partit polític valencià que, al 1977, va fonamentar bona part del seu discurs polític sobre el recurs a *l'anticatalanisme*, actuant els seus líders (Vicente Giner Boira o Alberto Jarabo) de manera semblant a com ho venien fent des de l'inici de la transició els responsables polítics franquistes de la Diputació Provincial de València (Ignacio Carrau) i de l'Ajuntament de València (Miguel Ramón Izquierdo) o personalitats vinculades al règim autoritari com l'alacantí Vicente Ramos: foment de les mobilitzacions ciutadanes anticatalanistes, crítiques a intel·lectuals i polítics de forces democràtiques acusant-los de *catalanistes* o alarmant contra la *catalanització* de la societat valenciana⁶⁴. Com a formació política no va participar en la redacció i, pràcticament tampoc, en el debat sobre l'autonomia, ja que des de 1979 era un partit extraparlamentari al País Valencià. Si bé, l'AP estatal es va manifestar contrària al model d'estructuració territorial de l'estat espanyol, i al Congrés dels Diputats, els parlamentaris d'AP es van oposar també a la proposta d'estatut d'autonomia aprovada pel Plenari de Parlamentaris del País Valencià. Després del colapso d'UCD, AP va reduir progressivament el seu conservadurisme i la seua càrrega postfranquista; però va continuar fent de *l'anticatalanisme* un instrument d'actuació política,

presentant-se a les eleccions autonòmiques de 1983 coaligada amb UV i afavorint els moviments socials contraris a les iniciatives de la política lingüística del govern socialista⁶⁵.

Des de 1983 a 1995, moment en què el PPCV va guanyar les eleccions a Corts Valencianes, aquest partit ha viscut en una situació de certa inestabilitat en les direccions polítiques, fins a anar configurant uns nous equips dirigents força vinculats a Eduardo Zaplana (elegit president del PPCV al novembre de 1993), amb persones provinents d'AP (Ripoll, Barberá), d'UCD (Zaplana, Olivas, Tarancón, Farnós⁶⁶), del PSPV-PSOE (Blasco, Such), d'UV (Ramon Llin) de formacions de l'esquerra radical (Lis, Sanmartín) o, sobretot, incorporacions directes al PPCV (Castellano, Mas, Villalonga, Camps); mentre que els sectors més conservadors de l'antiga AP han anat quedant marginats o, alguns d'ells, ocupen llocs secundaris dins de l'activitat pública valenciana (subsecretaris, directors generals, senadors, diputats autonòmics o provincials, etc.).

3.3. Regionalistes i nacionalistes

El nacionalisme contemporani valencià té el seu origen en els anys 60 i es troba directament lligat com a fenomen social a les transformacions socioeconòmiques, als processos de modernització que coneix la societat valenciana en aquells moments i als moviments universitaris i intel·lectuals d'oposició al règim franquista d'aquells anys. És un nacionalisme que tindrà com a referent intel·lectual bàsic l'obra de Joan Fuster i trenca radicalment amb la tradició del nacionalisme valencià i del valencianisme anterior a la guerra civil espanyola i, sobretot, amb el valencianisme de la postguerra, considerat per Fuster com improductiu.

Fuster planteja en els anys 60 la necessitat d'un esforç civil per vincular la cultura i la producció intel·lectual valenciana amb l'àmbit català comú com la millor manera per *redreçar* nacionalment la societat valenciana i fer evident la seua *catalanitat*. L'afirmació de Fuster, "*dir-nos valencians, és la nostra manera de dir-nos catalans*", tot i circumscrita bàsicament a l'àmbit cultural i lingüístic, no deixa de tenir conseqüències polítiques. El nou nacionalisme valencià *valencianista*, no arriba a definir nítidament el País Valencià com un àmbit nacional propi i distint de Catalunya, amb la qual es comparteix llengua i determinats trets culturals.

Malgrat això, l'obra de Fuster i el *fusterianisme* van acabar caient en una mena de *llorentinisme* polític. Tot i ser molt crítics amb el paper històric de la figura principal de la Renaixença valenciana, Teodor Llorente, per la seua consideració de la llengua pròpia com una realitat del passat, el rebuig a la politització del valencianisme i pel seu regionalisme burgès i afavoridor de la subordinació valenciana respecte els centres de decisió espanyols; l'escepticisme de Fuster i l'intel·lectualisme crític i modernitzador, però poc actiu en l'acció política quotidiana, del *fusterianisme* va contribuir a què la major part del nou nacionalisme valencià es refugiés, decepcionat també per l'evolució de la transició valenciana, en l'activisme cultural o lingüístic, i adoptés una posició distant de la política.

La indefinició sobre la nació dels valencians i aquesta mena d'apatia per l'acció política estan a la base de què el nacionalisme valencià haja sigut políticament dèbil, el vot nacionalista estiga distribuït transversalment i la influència social del valencianisme haja sigut superior a la importància política⁶⁷.

L'anàlisi de l'evolució de les principals forces polítiques nacionalistes valencianes reforça aquesta hipòtesi. Així, partits com el PSPV, que van tenir una influència notable en la configuració de les elits de la transició valenciana i del govern socialista, no va arribar a ser una força política estable durant el curt període en què va existir. De fet, els dos grups nacionalistes principals dels primers moments de la transició, PSPV i UDPV, constituïts formalment uns mesos abans, van entrar en crisi després dels pobres resultats a les eleccions generals de 1977, i els seus dirigents van acabar per integrar-se, amb un èxit desigual als partits majoritaris (PSOE i UCD) o van abandonar l'activitat pública.

Només a partir de 1980 van anar agrupant-se petits col·lectius nacionalistes (PNPV, AEPV, UEPV), sovint provinents de les *diàspores* produïdes pels conflictes interns de formacions com UCD o PCE-PCPV, o formats per membres de l'antic PSPV no integrats al PSOE: el PNPV era una formació impulsada pel *liberal* d'UCD, Francesc P. Burguera, després d'abandonar aquesta formació el 1979; a AEPV destacaven els antics *eurocomunistes* Gustau Muñoz o Ernest Garcia; i a UEPV (Unitat d'Esquerra del País Valencià) hi havia antics membres del PSV com Josep Lluís Blasco. Si bé, la trajectòria política de molts d'aquests col·lectius va ser molt efímera.

El PNPV es va presentar en solitari a les eleccions generals de 1982 i va obtenir uns pèssims resultats, fet que va dur al PNPV a buscar una aliança amb els altres grups nacionalistes a què hem fet referència. La suma del PNPV, AEPV i UEPV va donar lloc a la creació d'Unitat del Poble Valencià. UPV ha sigut un partit amb uns resultats electorals limitats (entre l'1% i el 3%) en totes les eleccions hagudes entre 1983 i 1996. Per intentar incrementar la seua influència, ha canviat l'orientació del seu discurs polític (esquerra ecologista, feminista, etc.; esquerra socialdemòcrata nacionalista; nacionalisme progressista i plural) i les seues aliances externes (pactes per a les eleccions europees amb EE i més tard amb CiU) i internes (pacte per a les Corts Valencianes amb EUPV o acords municipals amb formacions d'esquerra i actualment pactes amb qualsevol força política); però no ha aconseguit fidelitzar de manera estable el seu electorat potencial. La formació ha conegut petites escissions (la més important la del PVN liderat per Josepa Chesa), però sempre ha mantingut un equip dirigent similar i bastant estable, encapçalat per Pere Major, durant les últimes dues dècades.

Durant la segona meitat dels 90, el nacionalisme valencià ha *valencianitzat* el seu discurs⁶⁸, defineix el País Valencià com el seu àmbit nacional d'actuació, s'ha reagrupat (1999) en una nova coalició, el BNV (Bloc Nacionalista Valencià), convertida en partit des de gener del 2000, que ha sumat les forces d'UPV, el PVN, petits col·lectius nacionalistes locals i alguns antics militants socialistes (Alfons Llorens o Alfons Cucó) i que ha obtingut el millor resultat d'una formació nacionalista valenciana en unes eleccions (4,6% dels vots a les eleccions a Corts Valencianes de 1999: una xifra discreta i insuficient per aconseguir representació parlamentària).

Al País Valencià, hi ha hagut també formacions polítiques que, des de la transició, han definit els Països Catalans com al seu àmbit nacional. A mitjans dels anys 70, el PSAN va tenir una certa rellevància pública, tot i que minoritària i breu; una vegada iniciada la transició el nacionalisme pancatalanista al País Valencià no ha passat d'estar conformat per petits grups poc estables, sovint vinculats a àmbits d'estudiants universitaris bastant radicalitzats en qüestions nacionalitàries. En termes d'influència i suport

electorals, les formacions *pancatalanistes* han tingut uns resultats ínfims en les convocatòries electorals a què s'han presentat dins de les circumscripcions valencianes.

El regionalisme valencià, bàsicament anticatalanista, ha tingut més èxit electoral que el nacionalisme. Nascut amb el conflicte valencià en els primers moments de la transició, va créixer socialment en ser impulsat per UCD amb la intenció de debilitar l'esquerra i el nou nacionalisme valencià; fet que explica que el primer representant *anticatalanista* que va arribar a les institucions valencianes fos Rafael Orellano, president del GAV, i ho fes per les llistes municipals de la UCD a la ciutat de València en les eleccions locals 1979.

Tot i que van existir petites formacions regionalistes relativament autònomes d'UCD, com URV; no va ser fins la desaparició de la UCD quan els partits regionalistes van començar a tenir una representació política d'una certa importància. UV, un partit nascut amb importants suports de sectors econòmics i mediàtics, va aconseguir algunes regiduries a les eleccions locals de 1983 i el mateix any va entrar al parlament valencià coaligat amb AP. Es va presentar en solitari a les eleccions de 1987 en què va aconseguir representació parlamentària de manera autònoma (v. Quadre 1) i, sota la direcció del seu líder, l'empresari populista Vicente González Lizondo, va obtenir els millors resultats del seu partit quatre anys després (1991) en què González Lizondo va estar molt a prop de ser alcalde de la ciutat de València (UV va aconseguir 8 regidors i el 21,8% dels vots a la ciutat, per 9 regidors del PP encapçalat per Rita Barberá, 14 el PSPV-PSOE i 2 EUPV) i el 10,5% dels vots a les eleccions autonòmiques d'aquell any, convertint-se en la tercera força política del país.

No obstant això, UV va començar llavors una davallada progressiva que coincideix, en el temps, amb el creixement de les expectatives electorals del PPCV: a les eleccions generals de 1993 va aconseguir només el 4,6% i a les autonòmiques del 1995 el 7,1% i cinc diputats que li van permetre ocupar la presidència de les Corts Valencianes (Vicente González Lizondo, primer, i Hèctor Villalba, posteriorment) i dues conselleries al Govern Valencià (Maria Àngels Ramon Llin i José Manuel Castellá).

Durant l'etapa en què UV va formar part del Consell (1995-1999) va viure la competència directa del PPCV que va anar incorporant líders locals i nacionals d'aquesta formació (el cas més destacat va ser el de la consellera Ramon Llin), va patir petites escissions (IPCV i AV)⁶⁹, es va definir com a formació nacionalista, va fer intents formals per superar l'anticatalanisme originari i va anar configurant progressivament dos sectors que defensaven estratègies diferents: el primer, modernitzar el discurs d'UV, nacionalitzant-lo i abandonant els aspectes anticatalanistes més estridents (encapçalat per Hèctor Villalba, Tarsilo Piles i antics membres del CDS com Fermín Artagoitia); mentre que l'altre pretenia mantenir el partit més lligat a la seua tradició anticatalanista (on destaca el diputat al Congrés Vicente Chiquillo). Després de les eleccions de juny de 1999, UV va perdre la condició de partit parlamentari a les Corts Valencianes, el seu president (Villalba) va dimitir i el congrés extraordinari convocat posteriorment va donar la victòria a les posicions més tradicionals i la presidència del partit a Chiquillo.

En general, les formacions regionalistes valencianes de les últimes dues dècades han tingut les limitacions pròpies del moviment anticatalanista: concentració territorial a les comarques litorals de la província de València, bel·ligerància radical contra els àmbits universitaris i intel·lectuals, oposició a les

iniciatives modernitzadores i normalitzadores de la societat valenciana, escasses propostes en positiu i, en el millor dels casos, emulació d'iniciatives d'altres comunitats autònomes.

4. UNA REALITAT PERIFÈRICA I SUBORDINADA

La transició política va ser, com hem vist, un període de crisi i conflicte dins la societat valenciana, que va afectar el procés de formació i canvi de les seues elits de poder i polítiques durant les últimes dècades. Amb tot, estimem que l'evolució i la resolució del procés valencià d'accés a l'autonomia i el conflicte social produït no expliquen suficientment la configuració de les elits polítiques valencianes actuals. Sense negar-n'hi la importància, les causes no són ni tan immediates ni totes tan concretes.

Així, cal tenir en compte que el País Valencià constitueix una perifèria integrada d'una manera subordinada dins de la realitat espanyola. Un fet que explica la limitada significació i capacitat d'influència als àmbits de decisió espanyols, l'escàs ascendent dels seus centres d'innovació científica, social o política, i la participació marginal en la configuració del debat públic espanyol.

Certament, no estem descrivint una realitat nova, sinó un procés de llarg termini que es remunta en el període contemporani a la consolidació del poder burgès a Espanya amb la Restauració; encara que hi haja autors que retrotreuen aquest fenomen fins el segle XVI⁷⁰.

No és que la societat valenciana siga acèfala o que no hi haja una classe dominant i que aquesta no tinga objectius definits com afirmaven els teòrics nacionalistes valencians als anys 60 i 70, sovint esperant que les transformacions socials d'aquells moments fessen sorgir una burgesia industrial que assumís el paper de burgesia nacional, fos classe dominant i dirigent alhora, i encapçalés la construcció d'un País Valencià nacionalment fort⁷¹.

Contràriament, la burgesia valenciana, grup social del que provenen bona part de les elits de poder contemporànies, mai ha sigut una classe social passiva i sense aspiracions de dirigir la societat. La burgesia valenciana conformada al llarg del segle XIX al voltant de les finances, el comerç i l'especulació i constituïda per famílies valencianes enriquides amb las amortitzacions de mitjans d'aquell segle, a les quals es van afegir alts funcionaris i comerciants vinguts de fora del territori valencià, estructurarà un grup social cohesionat que controlarà els ressorts de poder de la política valenciana durant el règim de la Restauració. Posteriorment, una vegada esgotat el sistema polític de la Restauració i la Dictadura de Primo de Rivera, s'agruparà al voltant d'un partit modern, la Dreta Regional Valenciana, que es radicalitzarà progressivament cap a posicions molt conservadores durant la II República. Després de la guerra civil, s'integrarà fàcilment, llevat d'alguns casos molt excepcionals, dins l'entramat polític de la dictadura franquista. Mentre que, finalment, durant la transició a la democràcia, amb una crisi econòmica que l'afecta especialment, temerà que l'emergència del moviment obrer, dels partits progressistes i del nou nacionalisme valencià, i el predomini electoral de l'esquerra podria fer trontollar la seua situació social i coneixerà un nou procés de radicalització cap a posicions conservadores, incorporant-hi a bona part de la nova burgesia nascuda a les dues dècades anteriors⁷².

En qualsevol cas, històricament, les elits valencianes, tant si formaven part de la burgesia que controlava els ressorts de poder com si pertanyien a forces polítiques i grups socials diferents (republicanisme petit burgès, sindicalisme, anarquisme, socialisme, comunisme, etc.), mai van qüestionar, excepció feta de casos aïllats i minoritaris, la vinculació subordinada als centres de decisions estatals ni tampoc van tractar d'incrementar-hi substancialment la influència.

La posició subalterna de les elits de poder valencianes, únicament s'ha vist qüestionada radicalment, a les darreres dècades, pel discurs i la desigual activitat política del nacionalisme valencià modern, i l'acció social i política del valencianisme a favor de la normalització lingüística, l'enfortiment de la consciència comunitària valenciana. Ara bé, cal insistir en el fet que la influència del valencianisme, en general, i el nacionalisme valencià, en particular, dins la societat no serà causada tant per la força electoral de les organitzacions polítiques específiques com per la seua capacitat d'influir, de manera innegable durant la transició, sobre els partits d'esquerra d'àmbit estatal, sectors de la dreta i segments socialment rellevants (universitat, intel·lectuals, mitjans de comunicació, etc.).

Ara bé, els aspectes modernitzadors del *fusterianisme*, i el nacionalisme i valencianisme que se'n deriven, tot i la seua influència difusa en el temps i la intensitat, no ha alterat substancialment la relació de dependència de les elits valencianes respecte els centres de decisió estatals; mantenint els principals partits polítics valencians (PSPV-PSOE, PP, UCD, PCE-PCPV, EUPV) una vinculació jeràrquicament subordinada amb els òrgans de decisió central d'aquestes organitzacions, una autonomia escassa i una capacitat d'influència intel·lectual o política relativament baixa, llevat d'ocasions puntuals, en l'àmbit estatal⁷³.

5. CONTINUÏTAT ESTRUCTURAL DE LES ELITS VALENCIANES? UNA REFLEXIÓ FINAL OBERTA

La transició política va constituir un moment crític per al País Valencià i per al conjunt d'Espanya. No solament perquè s'accedís a la democràcia i es posés fi a una llarga dictadura. Es tractava d'un moment constituent, en el qual es debatien concepcions diverses de la democràcia, de l'estat i la societat; les velles institucions polítiques, socials i culturals mostraven les seues limitacions i les noves formes polítiques havien d'*institucionalitzar-se* encara o no existien. Certament, no era una transició oberta a qualsevol tipus d'evolució, des que es manifesten les limitacions del *rupturisme* i del *reformisme* del règim franquista, hi van anar configurant-se elements que influeixen o condicionaven el procés: s'evoluciona des del règim anterior sense trencar radicalment amb ell, l'oposició política democràtica era dèbil llevat d'algunes parts concretes de l'estat (generalment, on hi havia tensions nacionalitàries fortes) i no duia la iniciativa política, Espanya era un país europeu i occidental, estava molt a prop l'experiència portuguesa, hi havia temor a reincidir en els *errors* de la II República, la memòria de la guerra civil era important encara, el control i la funció de l'exèrcit (dirigits per generals vencedors a la guerra) no estaven clars, la monarquia va ser molt aviat una institució gairebé inqüestionable, etc. Però, amb tot, era un període de canvi i de transformació política evident.

Des de la perspectiva de l'anàlisi de les elits polítiques, la transició va comportar també un doble procés, per una banda, de consens polític entre les diferents elits i formacions per construir una democràcia sobre la base de l'oblit del passat espanyol més recent, i, per una altra, d'antagonisme, conflicte i substitució d'elits. Un procés que, al País Valencià, va tenir unes característiques singulars dins del conjunt de l'estat.

Així, les primeres eleccions democràtiques van posar de manifest el predomini d'uns partits i unes noves elits polítiques que, malgrat la dèbil implantació social i la mancança de control d'instruments institucionals, manifestaven una certa voluntat hegemònica i un nou valencianisme contradictori amb les formes tradicionals de les antigues elits socials i polítiques vinculades, ocasionalment, a les institucions franquistes i, especialment, a les burgesies provincials.

El consens sobre la necessitat de la democràcia va ser relativament senzill. Els problemes es van centrar en la qüestió *nacionalitària* valenciana. Ací no va haver acord i el conflicte polític social i també entre les elits de poder valencianes va adquirir una proporció i uns nivells de crispació considerables. Un enfrontament que va posar de manifest, a més, moltes de les limitacions de les elits polítiques valencianes: l'escassa fortalesa social i estructural de l'esquerra, la insuficient capacitat de la dreta per modernitzar-se o la debilitat estratègica del nacionalisme i el valencianisme.

L'acord de les principals forces polítiques (PSPV-PSOE, UCD i PCE-PCPV), el 1982, per aprovar l'Estatut feia possible, formalment, l'extensió del consens constituent a la dimensió *nacionalitària* valenciana, o el que és el mateix a les característiques de la societat valenciana com a àmbit singular espanyol. No obstant això, el pacte entre les forces polítiques valencianes d'esquerra i de dreta, s'havia accelerat per factors relacionats amb la política estatal (intent de cop d'estat, consens autonòmic d'UCD i PSOE, preocupació pels moviments polítics perifèrics) i es produïa després d'un llarg procés en el qual els sectors valencianistes de les elits dels diferents partits van quedar marginats o van abandonar les respectives formacions i en el qual les direccions valencianes dels partits no havien aconseguit consolidar una posició relativament autònoma respecte els seus òrgans centrals estatals.

Tot al contrari, una de les constats dels conflictes interns que han afectat les principals forces polítiques des de 1975 fins ara ha sigut que els òrgans centrals estatals dels respectius partits hi han intervingut d'una manera decisiva i determinant per fer prevaldre una posició o un grup de persones sobre la resta.

Així mateix, el pacte autonòmic valencià tampoc no va posar fi al conflicte intern que dividia la societat (entre altres motius perquè havent-se originat com un instrument per desgastar l'esquerra, va continuar sent útil per la dreta valenciana, a falta d'estratègies alternatives, fins a la primera meitat dels anys 90, si més no); però sí que va permetre a la dreta valenciana comptar amb uns elements polític-simbòlics (bandera, nom del país i llengua) sobre els quals aconseguir una hegemonia social relativa molt abans de la primera victòria electoral.

Els governs autonòmics valencians derivats del pacte que va fer possible l'Estatut, malgrat que han comptat amb la pràctica totalitat dels principals polítics valencians de les dues darreres dècades i que,

molt sovint, la seua gestió puga ser considerada d'una qualitat tècnicament notable, no han fet possible superar la posició subordinada de les elits polítiques valencianes dins del sistema d'elits polítiques espanyoles.

No vol dir això, que no hi haja hagut, en aquest temps, polítics valencians ocupant llocs rellevants en l'àmbit estatal (com ara Ciscar, Asunción, Lerma, Zaplana o Barberá); però la seua posició ha obeït més a la condició de polítics *regionals* de les respectives formacions polítiques, aplicant de manera regionalitzada polítiques decidides estratègicament en els centres de decisió estatals, que a la seua qualitat de polítics valencians fent propostes o construint projectes polítics des del País Valencià que puguen ser d'interès per al conjunt de l'estat; i la diferència és significativa.

Un fet que reflecteix una certa continuïtat estructural en la posició de les elits polítiques valencianes dins del sistema espanyol d'elits. Sense que la consolidació de l'autonomia hi haja servit per superar la condició de perifèria subalterna; en bona mesura perquè a les polítiques dels governs valencians han predominat les formes tecnocràtiques i l'impuls d'una mena d'autonomisme dèbil.

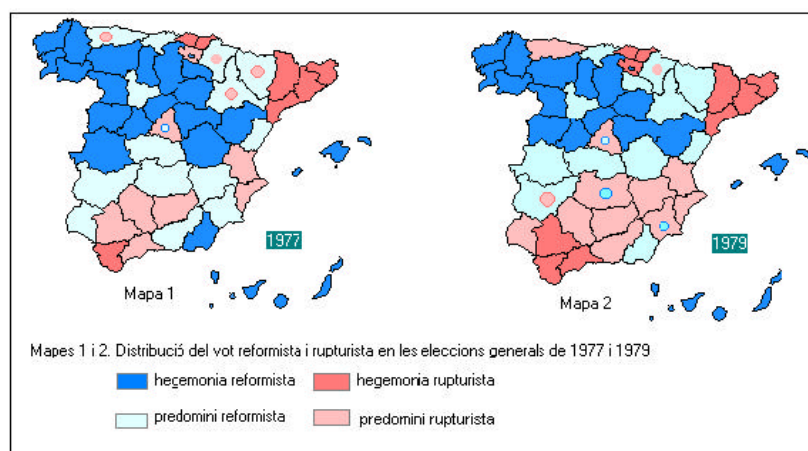
Quadre 1

Escons al Congrés dels Diputats i a les Corts Valencianes en cada elecció

Elecció→ Partit↓	G77	G79	G82	A83	G86	A87	G89	A91	G93	A95	G96	A99
PSPV*	13	13	19	51	18	42	16	45	12	32	13	35
PPCV**	1	0	10	32	10	25	9	31	15	42	15	49
UCD	10	13	0									
CDS					2	10	2	0				
EUPV***	2	3	0	6	0	6	2	6	3	10	3	5
UV					1	6	2	7	1	5	1	0
Altres****	2											
TOTAL	28	29	29	89	31	89	31	89	31	89	32	89

*A les G77 el partit s'anomenava PSOE-PV, després PSPV-PSOE; **a les G77, G82, G86 i A87 el nom del partit és AP, a les G79 CP i en les A83 és una coalició (AP-UV-PDP-UL); ***a les G77, G79, G82 i A83 és PCE-PCPV i a les A87 la coalició (EUPV i UPV). ****es tracta del PSP-PV i de la Candidatura Independent de Centre (CAIC).

Mapes 1 i 2

NOTES

1. Veure, per exemple, l'infome anual de l'Alt Consell Consultiu en Investigació i Desenvolupament de la Presidència de la Generalitat Valenciana (1999).
2. Es pot consultar, en aquest sentit, l'evolució dels discursos político-institucionals de la Generalitat o J. PANIAGUA: 1999.
3. Veure P. VICIANO: 1995 o J.A. MARTÍNEZ: 1999.
4. En aquest sentit, es pot consultar P. AGUILAR: 1997. Pel que fa a l'amnesia, mentre que l'amnistia no va ser del tot absoluta per als demòcrates (els militars de la UMD no van poder reincorporar-se a l'exèrcit, per exemple), l'oblit dels fets en què s'assentava el franquisme (rebel·lió militar contra un govern legítim, guerra civil i repressió) comportava una mena d'exculpació d'aquell sistema polític i dels seus protagonistes.
5. L'abstenció només va superar el 50% a Guipúscoa i va tenir una certa significació a les circumscripcions basques (46%), mentre que a Catalunya va ser del 26% i al País Valencià del 14%.
6. La terminologia *reformista* i *rupturista* és merament funcional per poder mesurar la influència potencial de les formacions polítiques que defensaven un trencament radical amb el franquisme en els primers moments de la transició. Després del referèndum sobre la Llei de Reforma Política de 1976 gairebé tots els partits accepten la via del reformisme rupturista per a la transició espanyola a la democràcia i, llevat de formacions minoritàries i part de les forces polítiques nacionalistes basques, abandonaran el *rupturisme*.
7. El cas de Cadis i, si es vol, de la Vall del Guadalquivir obeeix més a causes socials que nacionalitàries.
8. AP s'oposà a la Constitució de 1978 per la redacció del Títol VIII, que regula l'estructura territorial.
9. La bibliografia acadèmica i assagística sobre el tema és considerable; destaquem algunes de les darreres aportacions: E. AJA: 1999, L. MORENO: 1997, F. REQUEJO: 1998, M. HERRERO DE MIÑÓN: 1998 o J. TUSELL: 1999.
10. És paradigmàtic, en aquest sentit, que els òrgans centrals dels partits estatals o el Govern central prenguen decisions i elaboren propostes no sols sobre aspectes en els quals són competents sino també sobre matèries que són competència fonamentalment de les comunitats autònomes. Així mateix, cal destacar la manca de mecanismes institucionals per a regular la participació de les autonomies en la governació de l'estat, l'escàs desenvolupament de l'autonisme cooperatiu o, en altre ordre de coses, l'organització centralitzada dels principals partits polítics estatals.
11. El vot favorable a l'autonomia en el referèndum andalús del 28 de febrer de 1980, que va comptar amb l'oposició de la UCD, va superar el 50% del cens electoral (límit establert a l'article 151.1 de la Constitució) a totes les províncies andaluses llevat d'Almeria. Legalment, el procés autonòmic andalús s'havia d'haver reconduir per la via de l'art. 143 de la Constitució; pero, políticament, el Govern de Suárez i la UCD van sofrir un important revés polític. Poc després, durant el debat de la moció de confiança presentada per Suárez, el setembre de 1980, UCD (necessitada de suports parlamentaris) va pactar amb el PSA per evitar sortir-ne debilitada i es van promoure dues iniciatives legislatives constitucionalment discutibles: la modificació de la Llei de Modalitats de Referèndum, LO 12/80, (aplicant la reforma amb un sentit retroactiu) i l'aprovació de la Llei de Substitució a la Província d'Almeria de la Iniciativa Autonòmica, LO 13/80.
12. Al respecte es pot consultar L. AGUILÓ: 1982 o E. SÁNCHEZ: 1989.
13. Expressió recollida al *Compromís Autonòmic*, document firmat per la pràctica totalitat dels partits polítics valencians el 8 d'octubre de 1978 (veure L. AGUILÓ: 1982 i D. PALAU: 1998).
14. El 9 d'Octubre es commemora la conquesta catalanoaragonesa de la ciutat de València el 1283.
15. LLUCH (1976) ja va assenyalar la possibilitat de la radicalització de la burgesia i la dreta valenciana cap a posicions conservadores durant la transició a causa de la crisi econòmica i les transformacions socials i polítiques. El discurs nacionalista majoritari i l'estratègia de bona part de les forces de l'esquerra sobre la construcció del País Valencià des de l'esquerra en contra de les classes dominants tradicionals (*"el País Valencià serà d'esquerres, o no serà"*) no va contribuir a moderar aquests sectors socials.
16. El grau d'*espanyolisme* dels valencians, superior, fins i tot, al de comunitats de llengua castellana, pot ser interpretat com la manifestació d'una autoidentificació de la pluralitat valenciana com un fet conflictiu.
17. Es tracta de la manifestació més nombrosa de la història del País Valencià, al voltant d'uns 600.000 manifestants. Amb tot, la mobilització ciutadana per l'autonomia és en part *espontània* i *emulativa*

(especialment de l'11 de setembre català) i ultrapassa les expectatives d'uns partits d'esquerra poc favorables a iniciatives unitàries amb la dreta: fet que explica que el PSOE-PV es negués, en un primer, a constituir l'Assemblea de Parlamentaris del País Valencià, on havien de participar diputats d'AP, UCD i d'esquerra.

18. Els atemptats, tot i que circumscrits en aquells moment als sectors ultradretans, ja comptenien tots els elements de les agressions anticatalanistes que s'han repetit fins pràcticament els moments actuals. Una de les darreres agressions anticatalanistes va ser contra els membres del Consell Valencià de Cultura, una institució de la Generalitat amb funcions d'assessorament especial en qüestions culturals, que a la primavera de 1998 emetia un dictamen on es reconeixia implícitament que el valencià formava part de l'àmbit lingüístic català. Al 1977, l'estratègia de tensió va comportar atacs a militants d'esquerra (en un va morir Miquel Grau, membre de les joventuts del MCPV), bombes contra llibreries, insults i atacs a autoritats democràtiques en la processó cívica del 9 d'Octubre (desplaçament de la senyera de la ciutat pels carrers de València), declaracions de les autoritats franquistes de l'ajuntament i la diputació provincial de València contra el Plenari de Parlamentaris, denúncies a intel·lectuals o protestes contra grups catalans que actuessen en català a València.
19. La primera declaració *anticatalanista* d'un dirigent d'UCD va correspondre a Attard, màxim responsable a la província de València, al desembre de 1977. Mentre que les defenses originàries del localisme castellonenc són del mes de febrer de 1978, justament quan el GAV (Grup d'Acció Valencianista), una organització a la qual es vincula amb un bon nombre d'accions violentes i molt vinculada des de 1978 a UCD, comença a tenir una presència pública creixent, i quan Fernando Abril Martorell inicia al Govern central el seu qüestionament de la figura del ministre per a les Regions, Manuel Cavero, i a la falta de control dels processos autonòmics.
20. El victimisme provincianista castellonenc va ser un fet polític vinculat estretament a la UCD i amb la desaparició d'aquest partit va cessar, després d'haver contribuït a que l'estatut d'autonomia garantís a la descripció electoral de Castelló (amb una tradició de vot més conservadora) una sobrerrepresentació considerable a les Corts Valencianes. Durant els darrers anys de govern socialista a la Generalitat, van tornar a haver-hi nous fenòmens de victimisme provincialista, que llavors tenien la província d'Alacant com a àmbit de reivindicació localista: amb l'arribada del PP a la Generalitat les protestes per la marginació alacantina, lligades a organitzacions patronals, no van continuar.
21. Fernando Abril Martorell era nascut al País Valencià. Tota la seua carrera privada i pública abans d'arribar al Govern de Suárez la va realitzar a la capital de l'estat. Des del Govern central es vincularà a l'àmbit valencià com a *cunero* i arribarà a ser president de la UCD Regional Valenciana.
22. Manuel Broseta va ser una de les personalitats més importants de la transició democràtica. Catedràtic de Dret Mercantil, secretari del Consell d'Administració de la Caixa d'Estalvis de València i ben relacionat amb els sectors financers. Va ser degà demòcrata de la Facultat de Dret al final del franquisme, president de la Junta Democràtica del País Valencià, president de la Comissió de Transferències Consell-Estat durant els primers anys del govern preautonòmic (amb l'oposició de la direcció *radical* del PSPV-PSOE) i, posteriorment, secretari d'estat per les Autonomies amb UCD. De tradició democràtica i moderadament valencianista, el juny de 1978 va escriure a *Las Provincias* el seu article "Paella y Países Catalanes", el primer d'una sèrie de col·laboracions estructuradores de les idees anticatalanistes i de l'estratègia d'UCD en aquest aspecte. Les idees d'aquests articles seguien, de manera més intel·ligent, una línia semblant a l'expressada mesos abans per Vicente Giner Boira (1977), president del Tribunal de les Aigües de València i membre destacat d'AP, en l'article publicat al mateix diari "El día 16 [en referència al dia de les primeres eleccions democràtiques] dejarás de ser valenciano, serás catalán". Broseta va morir assassinat per ETA el 1992.
23. Emilio Attard va ser coordinador d'UCD a la província de València i diputat per aquest partit al Congrés. Dins d'aquesta formació es va enfrontar als sectors liberals, als que va marginar, abans de ser desplaçat per Abril Martorell. Va tenir un cert protagonisme al procés d'elaboració de la Constitució.
24. *Blaverisme* és el nom amb què habitualment s'anomena el moviment de masses anticatalanista; l'origen de la denominació té una connotació negativa que deriva de la defensa exaltada d'aquest moviment de la bandera de la ciutat de València: quatre barres vermelles sobre daurat, amb la corona reial de la ciutat sobre fons blau. Cal dir que el blau a la senyera és un element menor des d'un punt de vista heràldic: els elements substancials són les barres vermelles sobre grog i la corona (Veure, al respecte, J. CORTÉS: 1997 o P.M. ORTS: 1979).
25. Ja hi hem fet esment a les primeres agressions *blaveres* de 1977 i la seua confusió amb els atemptats ultradretans. Amb tot, les principals van tenir lloc a partir de la primavera de 1978 (desqualificacions i persecucions des de mitjans de comunicació d'institucions i persones per *catalanistes*, agressions físiques, crema de locals públics, bombes contra intel·lectuals com ara Joan Fuster o Manuel Sanchis Guarner, negació de l'autoritat científica de la universitat especialment en matèria lingüística i històrica, etc.); sense que, malgrat les denúncies fetes per diputats d'esquerra al Congrés, es prenguessen les mesures adequades per protegir els edificis oficials governats per l'esquerra o hi haguessen detencions.
26. La bibliografia sobre el tema és considerable i desigual; es pot consultar, per exemple, per conèixer el fenomen anticatalanista i la seua evolució, V. BELLO: 1988, M. BROSETA: 1979, F.P. BURGUERA: 1991, A.

CALPE: 1995, A. CUCÓ: 1977 i 1979, G.M. HERNÁNDEZ: 97, R. REIG: 1997 o J. SANZ: 1982. D'altra banda, si s'acceptés que hi ha una mena de nacionalisme valencià *blaver* (un fet discutible i només circumscrit a grups molt minoritaris d'aquest moviment), caldria observar que, de fet, no divergeixen gaire de la lògica argumentativa en què es fonamenta la concepció *pancatalanista* de la nació: la llengua ens singularitza, fa el poble i delimita la nació; per tant, si es nega que el català i el valencià són part d'una mateixa llengua, ja no cal preocupar-se per la identitat del poble i nació dels valencians (llengua diferent és igual a nació diferent també).

27. La concessió del Govern central de l'autonomia al País Valencià (sense recursos i sense competències efectives) establia que, una vegada es realitzessin eleccions locals, la meitat dels membres del Plenari de Parlamentaris havien de ser representants de les diputacions provincials, que s'hi afegien als diputats i senadors. Aquesta normativa permetrà a UCD tenir la majoria en aquesta institució, triar la majoria dels membres del Consell preautonòmic (excepte el president, que era elegit per diputats i senadors) i dificultar l'acció política del president de la institució. D'altra banda, les diputacions provincials governades per UCD s'oportaran a qualsevol tipus d'iniciativa coordinadora del Consell i a facilitar-hi recursos i competències.
28. Creiem que l'anticatalanisme és a la base de l'hegemonia social de la dreta valenciana, primer, sobre els elements simbòlics i identitaris i, després, sobre la visió general de la realitat valenciana; una hegemonia evident molt abans d'aconseguir la seua primera victòria electoral de la mà del PP el 1993.
29. El 25 d'Abril es commemora la derrota de les forces austracistes a la batalla d'Almansa de 1707 durant la Guerra de Successió espanyola; per la qual els valencians van perdre el règim foral, el dret civil i les institucions històriques d'autogovern.
30. L'article 151.1 de la Constitució estableix que "la iniciativa del procés autonòmic siga acordada [...] a més de per les diputacions o els òrgans interinsulars corresponents, per les tres quartes parts dels municipis de cadascuna de les províncies afectades que en representin, com a mínim, la majoria del cens electoral i que la iniciativa siga ratificada per la majoria absoluta dels electors de cada província [...]".
31. Veure L. AGUILÓ: 1982 i E. SÁNCHEZ: 1989.
32. La llei no va ser votada pel socialista Josep-Lluís Albinyana, qui havia deixat de ser president del govern preautonòmic valencià unes setmanes abans a causa de la decisió de la direcció del PSPV-PSOE del 22 de desembre de 1979 d'abandonar el Consell en protesta pel bloqueig del procés autonòmic per UCD. La llei tenia el suport del PSOE, favorable, com UCD, a una major *racionalització* del procés autonòmic i a limitar les comunitats del 151 bàsicament a les considerades històriques. Encara que el PSOE, a diferència d'UCD, defensava la màxima autonomia per Andalusia, i dubtava llavors sobre els casos canari i valencià.
33. La Llei de Diferents Modalitats de Referèndum (LO 2/1980) fa una lectura restrictiva de l'article 151.1 de la Constitució, ja que a l'article 8.1 reproduceix el text constitucional i afegeix que "[els acords municipals] *faran constar que s'exercita la facultat atorgada per l'article 151.1 [de la Constitució]*".
34. El referèndum andalús per l'autonomia va tenir lloc el 28 de febrer de 1980 i el valencià hauria d'haver-se convocat abans del mes de juliol del mateix any; però la convocatòria no va tenir lloc.
35. La diferència entre nacionalisme i pancatalanisme valencians no sempre és clara en els darrers 40 anys, entre altres coses perquè ni l'un ni l'altre han arribat a explicitar programes polítics estables i mínimament definits, i sovint hi ha hagut força ambigüïtat pel que fa a l'àmbit geogràfic de la nació propugnada (País Valencià o Països Catalans) i per la confusió que hi ha hagut entre valencianisme lingüístic, polític o cultural, i el nacionalisme polític. Amb tot, el pancatalanisme (defensa de la unitat política de tots els territoris de parla catalana), ha acostumat a definir-se políticament com independentista al País Valencià (veure, per exemple, J. GUIA: 1985), si bé sempre hi ha sigut força minoritari. Durant els anys de màxima virulència del conflicte valencià, hi va haver alguns grups afins al pancatalanisme que es van radicalitzar ràpidament i van passar a defensar la legitimitat de formes de lluita armada: alguns membres d'aquests grups es van incorporar a l'organització terrorista catalana Terra Lliure i, quan aquest grup va ser desmantellat policialment i va abandonar la violència, hi va haver algun cas aïllat de col·laboració d'activistes valencians pancatalanistes en atemptats d'ETA. Advertim que utilitzem el terme *pancatalanista* sense cap connotació negativa (els anticatalanistes valencians l'usen per desqualificar qui s'oposa a la seua visió particular de la realitat valenciana), d'una manera semblant a com es parla de panhel·lenisme, pangermanisme o paneslavisme.
36. La Sentència del Tribunal Constitucional de 5 d'agost de 1983 (STC 76/1983) va anul·lar bona part de la LOHAPA. La Llei del Procés Autonòmic de 24 d'octubre de 1983 (Llei 12/1983) recull preceptes de la LOHAPA, sense la voluntat *harmonitzadora*.
37. LO 5/82, d'1 de juliol, de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana i LO 12/82, de 10 d'agost, de transferències a la Comunitat Valenciana de competències en matèries de titularitat estatal.
38. Des de la conquesta del Regne de València, al segle XIII; el territori valencià ha sigut un espai lingüístic plural.

Fins l'any 1609, amb l'expulsió dels moriscos, les llengües parlades van ser el català (majoritari demogràficament), l'àrab i el castellà. Després de 1609, les llengües seran la castellana i la catalana (anomenada al país *valencià*), amb una frontera lingüística que perdura a grans trets fins a l'actualitat: segons la qual al voltant del 90% de la població es concentrava a la zona valencianoparlant (60% del territori). El procés d'extensió de la castellanització lingüística des de les classes més elevades i urbanes a la resta de sectors socials iniciat a finals del segle XIX, la dictadura franquista, la forta immigració rebuda als anys 60 i 70 i les limitacions de les polítiques de normalització lingüística contemporànies, han alterat les xifres històriques: cap a finals dels anys 70 la xifra de valencianoparlants se situava al voltant del 60-70% de la població i, a hores d'ara, s'ha reduït al voltant del 45-55%, tot i que no hi ha dades exactes.

39. UCD donava suport pocs dies abans de començar les negociacions de l'estatut, a les *Normes del Puig*, una normativa ortogràfica feta per diferenciar el valencià de la resta de l'àmbit lingüístic català.
40. L'estatut valencià estableix que cada circumscripció electoral provincial haurà de tenir com a mínim 20 diputats i marca la barrera electoral més alta de tots els sistemes electorals espanyols (5% de vots al conjunt de les circumscripcions valencianes).
41. A l'estratègia de tensió caldria afegir-hi l'impuls d'iniciatives debilitadores de la cohesió comunitària valenciana, desvertebradores i de confrontació provinciana a què ja hem fet referència.
42. Hi ha un bon nombre de partits polítics anteriors a la mort de Franco que estan presents als primers moments de la transició en les plataformes democràtiques unitàries (Partit Carlí, Moviment Comunista, Partit dels Treballadors, Lliga Comunista, etc.), molts no passen de ser petits grups d'extrema esquerra que una volta encetada la transició perden ràpidament protagonisme. (v. B. SANZ: 1995-1996 i B. SANZ i R.I. RODRÍGUEZ: 1999).
43. El període que definim com a transició valenciana està delimitat per les acaballes de 1975 (mort de Franco) i finals de 1982 (aprovació de l'estatut d'autonomia i començament de la institucionalització del sistema polític valencià). Un temps que correspon amb una cronologia àmplia de la transició espanyola, però que ultrapassa la periodicitat més convencional (de novembre de 1975 a desembre de 1978, quan s'aprova la Consitució).
44. Veure G. COLOMÉ: 1989.
45. Martínez Sospedra (1996) considera, creiem que de manera encertada, que el Congrés Extraordinari de setembre de 1978 és més decisiu que no el de Suresnes pel que fa a la consolidació del grup encapçalat per González i Guerra com a dirigents del PSOE.
46. Entre els radicals hi havia, en aquells gairebé el 50% del PSPV i destacaven dirigents com el secretari general del partit Joan Pastor; el secretari general de la UGT a València, Edelmir Galdon; l'alcalde de València, Martínez Castellano, o Manuel Del Hierro. La major part d'antics militants del PSPV que des de la seua incorporació al PSPV-PSOE a l'estiu de 1978 havien donat suport als *radicals*, en el Congrés Extraordinari de 1979 van facilitar l'elecció del *moderat* Joan Lerma com a secretari general, tot contribuint a marginar Albinyana a dins d'aquest partit i a incremenatar-hi relativament la seua influència.
47. Seguim en aquests aspectes les reflexions realitzades per A. BELTRAN: 1997.
48. Veure, en aquest sentit, J. FUSTER: 1962, 1976, 1981a i 1981b, A. ARACIL i M. GARCIA: 1978, J. PALAFOX: 1978 o V. VENTURA: 1978.
49. Veure Ventura (1978), dirigent del PSPV al començament de la transició, és una de les persones que de manera més clara va expressar aquesta tesi.
50. Veure E. Lluch (1976). Lluch era aleshores dirigent del PSPV i persona amb un ascendent creixent entre els socialistes catalans.
51. El PSPV formava part de la Federació de Partits Socialistes (FPS) espanyols, junt a la Federació Socialista Madrilenya, Convergència Socialista de Catalunya, el Partit Socialista Gallec, El Partit Socialista Aragonès o el Partit Socialista Andalusí, entre d'altres. Pràcticament, tots aquests grups es van integrar al PSOE; restant-hi al marge casos aïllats i una part notable del Partit Socialista Gallec i del Partit Socialista Andalusí, que amb el temps va esdevenir Partit Andalusista (PA).
52. Al llarg de tot el treball, distingim entre *valencianisme* i *nacionalisme valencià*. El *valencianisme*, sense comptar necessàriament amb una posició determinada sobre els fets nacionals valencià o espanyol, seria un moviment social que propugnaria un major grau d'autonomia o influència valenciana en els centres de decisió estatals (i internacionals) i una actuació política més decidida pel que fa als elements nacionalitaris valencians (recuperació de la llengua catalana, garantia d'un equilingüisme real, enfortiment del sentiment comunitari, etc.). El *nacionalisme valencià* prioritzaria el *fet nacional* com a element diferenciador del seu discurs i

actuació política, afirmaria el caràcter plurinacional d'Espanya, l'existència d'un subjecte col·lectiu, el poble valencià, amb drets històrics definits i una voluntat d'actuació en el futur, la necessitat de la *renacionalització* dels valencians i la *nacionalització* de les iniciatives polítiques valencianes. La diferència pot semblar de grau, però és essencial (v. una reflexió semblant a G. JÁUREGUI: 1996 o E. LLUCH: 2000). Pel que fa als socialistes valencians, des de la integració del PSPV al PSOE els socialistes nacionalistes van diluir el seu discurs *nacional* i gairebé no es diferenciaren dels que anomenem *valencianistes*, que d'altra banda no han fet notar políticament gaire la seua presència diferenciada dins del PSPV-PSOE després de 1982.

53. Veure A. BELTRAN: 1994 i 1997.
54. Tot i que, al 1997, feia ja gairebé 20 anys que el PSPV no existia com a partit, una de les principals crítiques que va rebre Joan Romero dels companys del seu partit contraris a que fos secretari general del PSPV-PSOE va ser la de voler refer el PSPV i trencar la disciplina federal del PSOE. En els últims anys, antics valencianistes del PSPV-PSOE s'han incorporat al BNV (Llorens) o han impulsat (Cucó) plataformes cíviques (Valencians Pel Canvi) de suport a aquesta força nacionalista.
55. Veure A. BELTRAN: 1994 i 1997, B. SANZ: 1988, 1990 i 1995-96, B. SANZ i M. NADAL: 1996, J. SANZ: 1982 o A. FABREGAT: 1976-77.
56. El PCE-PCPV, i posteriorment EUPV, no ha passat de ser la tercera o quarta força política valenciana a considerable distància de les dues primeres (PSPV-PSOE i UCD/AP/PP), amb un pes electoral que ha obsil·lat entre el 5% i el 14% i amb una capacitat d'influència política limitada.
57. Veure E. GARCIA: 1981a i 1981b.
58. Veure J. SANZ: 1982. El PCE-PCPV es va situar, en un primer moment, de fet, en una posició favorable a impulsar l'autonomia des de l'esquerra i la subordinar-hi la dreta. No obstant això, no va valorar positivament l'abandonament socialista del Consell de gener de 1980. Malgrat defensar la via de l'art. 151 per a l'autonomia valenciana, quan es va produir l'intent de colp d'estat, va adoptar una actitud pragmàtica i va participar en la redacció de l'Estatut de Benicàssim i el va votar positivament al Plenari de Parlamentaris del País Valencià. Amb tot, el canvi de nom oficial de *País Valencià* pel de *Comunitat Valenciana* al Congrés dels Diputats, va fer que el PCE votés en contra de l'estatut a les Corts Generals (Veure M. ALCARAZ: 1985).
59. Al País Valencià no es pot parlar de forces polítiques de centre, situades en una posició mitjanament equidistant de l'esquerra i de la dreta, amb incidència social important. Excepció feta de la curta experiència temporal del CDS a finals dels 80 (durant un parell d'anys va ser la tercera força política), els intents apareixen lligats al nacionalisme moderat (la democristiana UDPV o el social-liberal PNPV) o integrats a la UCD valenciana (PDLPV o PAD), que, però, sempre va estar dominada per sectors més conservadors i radicals.
60. En tots dos grups hi havia persones provinents del món financer (Attard, Pin, Noguera) o agrari (Pin o Monsonís). Els trets principals dels dos grups eren: pel que fa al PPRV, la ideologia confusament democristiana, l'ascendència de l'Opus Dei de part dels seus dirigents més destacats, el major conservadurisme polític-social, els seus vincles amb la dreta espanyola més tradicional i les reticències autonomistes; mentre que el PDLPV es definia genèricament com a *liberal*, estava relacionat amb les iniciatives semblants espanyoles de Joaquín Garrigues Walker, tenia un discurs més europeista i modernitzador, tot defensant una autonomia àmplia per al País Valencià.
61. UCD s'organitzava aleshores sobre la base territorial de les províncies. El Consell Regional no es va constituir fins a setembre de 1979; sent-ne president Fernando Abril Martorell i seu secretari general Manuel Broseta.
62. La llista d'UCD havia de ser encapçalada pel liberal Joaquim Muñoz Peirats, però el vet dels òrgans centrals d'UCD a la inclusió de Francesc P. Burguera per *catalanista*, va comportar la cessió de Muñoz Peirats del primer lloc de la llista a Emilio Attard a canvi de mantenir Burguera, el predomini liberal de les llistes i que UCD no utilitzés la discussió sobre la bandera valenciana com a arma electoral (v. J. SANZ: 1992).
63. Muñoz Peirats, Noguera, Barceló o Burguera van acabar marxant d'UCD, en alguns casos després d'haver sigut expedientats. Burguera va crear i intentar impulsar, sense èxit el PNPV, però després dels pobres resultats electorals de 1982 va abandonar la política activa.
64. Algunes d'aquestes persones (Ramón Izquierdo, Giner Boira o Vicente Ramos) van formar part o van ser afins al partit regionalista UV. Giner Boira va escriure a l'inici del conflicte valencià un article incendiari sobre com els valencians, amb les primeres eleccions democràtiques, anaven a esdevenir catalans. Curiosament, Vicente Ramos, que al 1977 demanava la segregació de la comarca meridional valenciana del Baix Segura per la incomprensió dels seus habitants (castellanoparlants) de les emissions en *català* de la delegació valenciana de TVE, s'havia manifestat durant els anys 60 a favor de la creació d'una nova regió espanyola (Sudest) formada per les províncies d'Alacant, Múrcia, Albacete i Almeria. El projecte del *Sudest* té una certa presència a la ciutat d'Alacant, especialment en cercles empresarials: actualment, les cambres d'indústria i comerç d'aquestes

quatre províncies formen una mena de consorci de col·laboració de les cambres de comerç del Sudest.

65. AP es va abstenir en la votació per la qual les Corts Valencianes aprovaven la tímida Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, bàsicament perquè obligava a l'ensenyament de les dues llengües oficials del País Valencià, el castellà i el valencià. Dirigents d'AP van promoure el boicot de l'extensió de l'ensenyament del valencià a la ciutat d'Alacant, a les comarques meridionals valencianes i a altres indrets del país a mitjans dels anys 80 (el primer alcalde popular de Castelló de la Plana, per exemple, va encapçalar l'oposició de grups de pares d'aquesta ciutat a l'ensenyament *en valencià*). Cal dir, no obstant això, que des de la *refundació* d'AP en PP, l'anticatalanisme i els discursos antivalencianistes han disminuït la seua importància progressivament a la dreta, sense que això haja comportat el desenvolupament de posicions menys castellanitzadores.
66. La trajectòria de Joaquín Farnós és llarga, president de la Diputació Provincial de Castelló amb UCD (1979), s'incorporà a AP quan es disol UCD; a finals dels 80 és diputat per UV i uns anys després forma part del PP.
67. La transversalitat del vot nacionalista valencià és constant en les últimes dues dècades. Així, per exemple, segons els estudis sociològics, la major part dels votants que s'autodefinien el 1995 com a nacionalistes van votar en primer lloc el PSPV-PSOE, i després per ordre descendent EUPV, UV i PP.
68. A mitjans dels 80, es fan propostes per revisar la formulació fusteriana sobre la condició nacional dels valencians, com ara les de Mollà i Mira: 1986 o les de Colomer, Company, Franch i Nadal: 1988. Aquesta revisió (anomenada *la tercera via valenciana*) va ser molt criticada pel nacionalisme valencià d'aleshores; però en bona mesura ha sigut assumida per les forces polítiques nacionalistes una dècada després (v. J.F. MIRA: 1997).
69. ICPV (Iniciativa de Progrés de la Comunitat Valenciana) es formà després de l'expulsió d'UV del fundador del partit, Vicente González Lizondo, a finals de 1995 i agrupava els anomenats *lizondistes*, entre els quals destacaven familiars de González Lizondo i el senador Ferrero; aquest partit va donar suport al PPCV a les eleccions a Corts Valencianes de juny 1999, i es va dissoldre immediatament després per incorporar-se al PP. AV (Alternativa Valencianista) és un petit partit que tracta de reunir els sectors més radicalment anticatalanistes d'UV i que va aparèixer el 1998. A les eleccions de juny del 99 estava encapçalat pel president del GAV, García Santandreu.
70. Els historiadors han destacat que la marginació política valenciana després de la unió dinàstica de les corones de Castella i d'Aragó a principis del segle XVI pot ser deguda a la derrota dels sectors protoburgesos valencians a les Germanies i a la ràpida vinculació de les elits aristocràtiques valencianes amb les castellaneres (veure S. GARCIA: 1968, R. ARACIL i M. GARCIA: 1978, M. GARCIA: 1977, J. PALAFOX: 1977 o J. REGLÀ: 1989).
71. Sobre la caracterització del País Valencià des d'una òptica nacionalista es pot consular V. VENTURA: 1978, V. FRANCH: 1988, A. COLOMER: 1988, J. FUSTER: 1962 i 1976, J.V. MARQUÉS: 1979, J. PALAFOX: 1978 o J.F. MIRA: 1997.
72. Veure, per exemple, E. LLUCH: 1976, A. CUCÓ: 1979, P. VICIANO: 1995, J. PICÓ: 1982, J. PALAFOX: 1978 i 1980 J.D. SIMEON: 1992, V. SOLER: 1990a i 1990b, o R. VALLS: 1992 i 1993. La radicalització de la II República va ser clericalista davant del republicanisme i l'obrerisme, acusats d'*ateus*; la dels anys 80, anticatalanista contra un nacionalisme il·lustrat i una esquerra emergent electoralment als quals s'acusava de *catalanitzadors*. En tots dos casos, els elements mobilitzadors són predominantement sentimentals, defensius, i sense capacitat per analitzar críticament la societat, connectar amb corrents moderns de pensament i estructurar projectes de futur.
73. Les reivindicacions autonomistes i nacionalistes dels anys 60 i 70 insistien en què amb l'autonomia es trencaria la vinculació dependent de la societat valenciana respecte el *Madrid oficial*.

BIBLIOGRAFIA CITADA

AGUILAR FERNÁNDEZ, Paloma: "La amnesia y la memoria: las movilizaciones por la amnistía en la transición a la democracia", a CRUZ, Rafael; PÉREZ LEDESMA, Manuel (eds.): *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Madrid, Alianza, 1997.

AGUILÓ, Lluís: *L'Autonomia*. València, Institució Alfons el Magnànim, Diputació Provincial de València, 1982.

AJA, Eliseo: *El estado autonómico. Federalismo y hechos diferenciales*. Madrid, Alianza, 1999.

ALCARAZ, Manuel: *Cuestión nacional i autonomía valenciana*. Alacant, Institut Juan Gil-Albert, 1985.

- ALT CONSELL CONSULTIU EN INVESTIGACIÓ I DESENVOLUPAMENT DE LA PRESIDÈNCIA DE LA GENERALITAT VALENCIANA: *Informe anual sobre el estado de la investigación, el desarrollo y la tecnología en la Comunidad Valenciana*. València, Generalitat Valenciana, 1999.
- ARACIL, Rafael; GARCIA BONAFÉ, Màrius: “La no industrialización valenciana: algunos problemas”, a AA.VV.: *La industrialización valenciana: historia i problemas*. València, Almadín, 1978.
- ARCHILÉS, Ferran: “...o no serà’ 20 anys de nacionalisme polític al País Valencià”, *L’Avenç*, nº 214/1997, Barcelona.
- BELLO, Vicent: *La pesta blava*. València, Tres i Quatre, 1988.
- BELTRAN, Adolf: *Un país possible (identitat valenciana i modernització)*. Tavernes Blanques, L’Eixam, 1994.
- BELTRAN, Adolf: “Els socialistes valencians davant la construcció d’un país”, *L’Avenç*, nº 214/1997, Barcelona.
- BROSETA, Manuel: *Som valencians. Selección de colaboraciones periodísticas publicadas desde 1974 hasta 1979 en el periódico Las Provincias de Valencia*. València, Las Provincias, 1979.
- BURGUERA, Francesc de P.: *És més senzill, encara: digueu-li Espanya*, València, Tres i Quatre, 1991.
- CALPE, Àngel V.: *La guerra insidiosa. El valencianisme irresolut*. València, Lo Rat Penat, 1995.
- COLOMÉ, Gabriel: *El Partit dels Socialistes Catalans. Estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*. Barcelona, Edicions 62, 1989.
- COLOMER, Agustí: “Cap a la construcció d’un nou valencianisme”, a COLOMER, Agustí; COMPANYY, Rafael; FRANCH, Vicent; NADAL, Miquel: *Document 88*. València, Tres i Quatre, 1988.
- COLOMER, Agustí; COMPANYY, Rafael; FRANCH, Vicent; NADAL, Miquel: *Document 88*. València, Tres i Quatre, 1988.
- CORTÉS, Josepa: “La senyera dels valencians”, *L’Avenç*, nº 214/1997, Barcelona.
- CUCÓ, Alfons: *El valencianismo político, 1874-1939*. Barcelona, Ariel, 1977.
- CUCÓ, Alfons: *Sobre la ideologia blasquista*. València, Tres i Quatre, 1979.
- CUCÓ, Alfons: *País i estat: la qüestió valenciana*. València, Tres i Quatre, 1989.
- FABREGAT, Amadeu: *Partits polítics al País Valencià*, 2 v. València, Tres i Quatre, 1976-1977.
- FRANCH, Vicent: “Memòria històrica i consciència nacional”, a COLOMER, Agustí; COMPANYY, Rafael; FRANCH, Vicent; NADAL, Miquel: *Document 88*. València, Tres i Quatre, 1988.
- FUSTER, Joan: *Nosaltres els valencians*. Barcelona, Edicions 62, 1962.
- FUSTER, Joan: *Un país sense política. Reflexions valencianes*. Barcelona, La Magrana, 1976.
- FUSTER, Joan: *Destinat (sobre tot) a valencians*. València, Tres i Quatre, 1981a.
- FUSTER, Joan: *Ara o Mai*. València, Tres i Quatre, 1981b.
- GARCIA, Ernest: “País Valenciano: crisis de identidad y transformación democrática”, *Nuestra Bandera*, nº 98/febrer de 1981, Madrid, 1981a.
- GARCIA, Ernest: “Sobre el papel del Principio Autonómico en el Programa Comunista”, *Nuestra Bandera*, nº 106/novembre de 1981, Madrid, 1981b.
- GARCIA BONAFÉ, Màrius (1977): “Les arrels d’una debilitat nacional”, a SISÉ, Pere: *Raons d’identitat del País Valencià*, València, Tres i Quatre, .
- GARCIA MARTÍNEZ, Sebastià: *Els fonaments del País Valencià*. Barcelona, Col·lecció Garbí, 1968.
- GINER BOIRA, Vicente: “El día 16 dejarás de ser valenciano, serás catalán”, *Las Provincias*, 12-6-1977, 1977.
- GUIA, Josep: *És molt senzill digueu-li: Catalunya. Centre i perifèria en la nació catalana*. Barcelona, El Llamp, 1985.

- HERNÀNDEZ, Gil-Manuel: “Blaverisme i valencianisme faller”, *L’Avenç*, n° 214/1997, Barcelona.
- HERRERO DE MIÑÓN, Miguel: *Derechos históricos y Constitución*. Madrid, Tauros, 1998.
- JÁUREGUI, Gurutz: *Entre la tragedia y la esperanza. Vasconia ante el nuevo milenio*. Barcelona, Ariel, 1996.
- LLUCH, Ernest: *La via valenciana*. València, Tres i Quatre, 1976.
- LLUCH, Ernest: “Nacionalismo y catalanismo”, *La Vanguardia*, 10-2-2000, 2000.
- MARQUÉS, Josep-Vicent: *País perplex*. València, Tres i Quatre, 1979.
- MARTÍNEZ SERRANO, J.A.: “¿Es rica la economía valenciana?”, *El País (Comunidad Valenciana)*, 2 de novembre 1999.
- MARTÍNEZ SOSPEDRA, Manuel: *Introducción a los partidos políticos*. Barcelona, Ariel, 1996.
- MIRA, Joan-Francesc: *Sobre la nació dels valencians*. València, Tres i Quatre, 1997.
- MOLLÀ, Damià; MIRA, Eduard: *De impura natione*. València, Tres i Quatre, 1986.
- MORENO, Luis: *La federalización de España*. Madrid, Siglo XXI, 1997.
- ORTS, Pere-Maria: *Història de la senyera al País Valencià*. València, Tres i Quatre, 1979.
- PALAFIX, Jordi: “Problemes econòmics i resposta política al País Valencià durant els anys trentes”, a SISÉ, Pere: *Raons d’identitat del País Valencià*. València, Tres i Quatre, 1977.
- PALAFIX, Jordi: “Capitalismo agrario y capitalismo financiero en el País Valenciano: 1900-1936”, a AA.VV.: *La industrialización valenciana: historia y problemas*. València, Almadín, 1978.
- PALAFIX, Jordi: *Los años 30: crisis económica y derecha valenciana*. València, Almadín, 1980.
- PALAU, Dolors: “El compromiso que acabó tutelado per Madrid”, *Levante*, 9 de octubre de 1998. València, 1998.
- PANIAGUA, Javier: “¿De qué discuten los socialistas valencianos?”, *El País*, 8 de noviembre 1999.
- PICÓ, Josep: *El franquisme*. Valencia, Institució Alfons el Magnànim, Diputació Provincial de València, 1982.
- REGLÀ, Joan: *De les Germanies a la Nova Plana*, en AA.VV.: *Història del País Valencià*, volum 3, Barcelona, Edicions 62, 1989.
- REIG, Ramir: “Un valencianisme mal educat”, *L’Avenç*, n° 214/1997, Barcelona.
- REQUEJO, Ferran: *Federalisme, per a què?* València, Tres i Quatre, 1998.
- SÁNCHEZ GOYANES, Enrique: *Constitución Española comentada*. Madrid, Paraninfo, 1989.
- SANZ, Benito: *Los socialistas en el País Valencià (1939-1978)*. València, Institució Valenciana d’Estudis i Investigació (IVEI), 1988.
- SANZ, Benito: *Sociología y política del socialismo valenciano, 1939-1989*. València, IVEI, 1990.
- SANZ, Benito (dir.): *L’oposició universitària al franquisme. València, 1939-1975*. València, DISE, Universitat de València, 1995-1996.
- SANZ, Benito; NADAL, Miquel: *Tradició i modernitat en el valencianisme*. València, Tres i Quatre, 1996.
- SANZ, Benito; RODRÍGUEZ, Ramón I. (dirs.): *Memoria del antifranquismo. La Universidad de Valencia bajo el franquismo, 1939-1975*. València, Universitat de València, 1999.
- SANZ, Jesús: *La cara secreta de la política valenciana, de la predemocràcia al Estatuto de Benicàssim*. València, Fernando Torres, 1982.
- SIMEON RIERA, Josep-Daniel: “Reflexions sobre la ideologia d’una classe dominant: la burgesia terratinent Iliriana (1833-1965)”, *Lauro*, n° 6/1992, Llíria.

- SOLER, Vicent: “L’economia valenciana dins del model *nacionalista* espanyol (1914-1959)”, a AA.VV.: *Història del País Valencià*, volum 5, Barcelona, Edicions 62, 1990a.
- SOLER, Vicent: “L’arrencada industrial (1960-1975)”, a AA.VV.: *Història del País Valencià*, volum 5, Barcelona, Edicions 62, 1990b.
- TUSELL, Javier: *España, una angustia nacional*. Madrid, Espasa, 1999.
- VALLS, Rafael: *La dreta regional valenciana (1930-1936)*. València, IVEI, 1992.
- VALLS, Rafael: *El partit catòlic*. València, Universitat de València, 1993.
- VENTURA, Vicent: “Minifundio agrícola e industrialización en el País Valenciano”, a AA.VV.: *La industrialización valenciana: historia i problemas*, València, Almudín, 1978.
- VICIANO, Pau: *La temptació de la memòria*. València, Tres i Quatre, 1995.

SIGLES

AEPV	<i>Agrupament d'Esquerra del País Valencià</i>	PNPV	<i>Partit Nacionalista del País Valencià</i>
AP	<i>Aliança Popular</i>	PSA	<i>Partit Socialista d'Andalusia</i>
AV	<i>Alternativa Valenciana</i>	PSAN	<i>Partit Socialista d'Alliberament Nacional</i>
BNV	<i>Bloc Nacionalista Valencià</i>	PSC	<i>Partit Socialista de Catalunya</i>
CAIC	<i>Candidatura Independent de Centre</i>	PSC-PSOE	<i>Partit dels Socialistes Catalans-PSOE</i>
CDS	<i>Centre Democràtic i Social</i>	PSP	<i>Partit Socialista Popular</i>
CiU	<i>Convergència i Unió</i>	PSP-PV	<i>PSP-País Valencià</i>
CP	<i>Coalició Popular</i>	PSOE	<i>Partit Socialista Obrer Espanyol</i>
GAV	<i>Grup d'Acció Valencianista</i>	PSOE-PV	<i>PSOE-País Valencià</i>
EE	<i>Euskadiko Ezkerra</i>	PSPV	<i>Partit Socialista del País Valencià</i>
ETA	<i>Euskadi Ta Askatasuna</i>	PSPV-PSOE	<i>Partit Socialista del País Valencià-PSOE</i>
EUPV	<i>Esquerra Unida del País Valencià</i>	PSUC	<i>Partit Socialista Unificat de Catalunya</i>
IPCV	<i>Iniciativa de Progrés de la Comunitat Valenciana</i>	PSV	<i>Partit Socialista Valencià</i>
LCR	<i>Lliga Comunista Revolucionària</i>	PTE	<i>Partit del Treball d'Espanya</i>
MCPV	<i>Moviment Comunista del País Valencià</i>	PVN	<i>Partit Valencià Nacionalista</i>
OCE	<i>Organització Comunista Espanyola</i>	UCD	<i>Unió de Centre Democràtic</i>
ORT	<i>Organització Revolucionària dels Treballadors</i>	UCE	<i>Unificació Comunista d'Espanya</i>
PAD	<i>Partit d'Acció Democràtica</i>	UDPV	<i>Unió Democràtica del País Valencià</i>
PCE	<i>Partit Comunista d'Espanya</i>	UEPV	<i>Unitat d'Esquerra del País Valencià</i>
PCE-ML	<i>Partit Comunista d'Espanya, Marxista-Leninista</i>	UL	<i>Unió Liberal</i>
PCE-PCPV	<i>PCE-Partit Comunista del País Valencià</i>	UMD	<i>Unió Militar Democràtica</i>
PDLPV	<i>Partit Demòcrata Liberal del País Valencià</i>	UPV	<i>Unitat del Poble Valencià</i>
PDP	<i>Partit Popular</i>	URV	<i>Unió Regionalista Valenciana</i>
PP	<i>Partit Popular</i>	USO	<i>Unió Sindical Obrera</i>
PPCV	<i>Partit Popular de la Comunitat Valenciana</i>	USPV	<i>Unitat Socialista del País Valencià</i>
PPRV	<i>Partit Popular Regional Valencià</i>	UV	<i>Unió Valenciana</i>